

Borta bra, men i skolan bäst

Skolors arbete med problematisk skolfrånvaro

Ida-Sofie Asplund

Linnéa Törnqvist

Magisteravhandling i specialpedagogik
Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier
Åbo Akademi
Vasa, 2021

Abstrakt

Författare Asplund, Ida-Sofie Törnqvist, Linnéa	Årtal 2021
Titel Borta bra, men i skolan bäst: skolors arbete med och upplevelser av problematisk skolfrånvaro	
Opublicerad avhandling för magisterexamen i specialpedagogik Vasa: Åbo Akademi. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier	Sidantal 64
<p>Referat</p> <p>Syftet med denna avhandling är att undersöka hur undervisnings- och elevvårdspersonal upplever och arbetar med problematisk skolfrånvaro. Utifrån detta syfte har tre forskningsfrågor formulerats:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Hur beskriver undervisnings- och elevvårdspersonal problematisk skolfrånvaro med avseende på förekomst, frånvarons längd och hur väl skolorna lyckats få eleverna att återvända till undervisningen? 2. Vilka arbetssätt och åtgärder använder undervisnings- och elevvårdspersonal i arbetet med problematisk skolfrånvaro? 3. Hur upplever undervisnings- och elevvårdspersonal arbetet med problematisk skolfrånvaro? <p>I avhandlingen används termen problematisk skolfrånvaro, trots att det som avses är elever som skolvägrar. Fokus ligger således på en grupp elever som är frånvarande, där det oftast finns en ångestrelaterad komponent. Undersökningen genomfördes i finlandssvenska grundskolor i en stad i huvudstadsregionen.</p> <p>Undersökningens design var inspirerad av mixed methods och genomfördes som en tvådelad studie, där data samlades in genom webbenkät och semistrukturerade intervjuer. Datainsamlingen pågick under februari och mars 2021. Undersökningsgruppen bestod av fem respektive två respondenter. Inga statistiska analyser utfördes, utan de deskriptiva enkätdata presenteras. De öppna frågorna i enkäten och intervjuerna analyserades genom innehållsanalys.</p> <p>I undersökningen framkom att antalet elever med problematisk skolfrånvaro överensstämmer med tidigare finländsk forskning. Samtliga respondenter ansåg att antalet elever med problematisk skolfrånvaro ökat under 2010-talet och majoriteten ansåg att antalet elever med problematisk skolfrånvaro ökat under coronapandemin. Resultaten tyder på att det finns ett mönster mellan tidpunkten för skolans ingripande och frånvarons längd. Gällande arbetssätt och åtgärder urskiljdes sex kategorier: <i>från fall till fall, uppföljning av frånvaro, utredning av bakomliggande orsaker, samarbete mellan skolan, hemmet och utomstående instanser, flexibla undervisningsarrangemang</i> samt <i>en trygg och välkomnande skolmiljö</i>. Gällande undervisnings- och elevvårdspersonals upplevelser av arbetet med problematisk skolfrånvaro kunde fem kategorier urskiljas: <i>tidigt ingripande som möjliggörare, medvetenhet och mångprofessionellt samarbete som möjliggörare, elevens ålder som avgörande komponent, olika tankegångar och definitioner som hinder</i> samt <i>resursbrist som hinder</i>.</p>	
<p>Sökord</p> <p>Problematisks skolfrånvaro, skolvägran, åtgärder, arbetssätt, school attendance problems, problematic absenteeism, measures, work procedures, kouluakäymättömyys, koulupoissaolo, toimenpiteet, työtavot</p>	

Innehåll

Abstrakt

1. Inledning	6
1.1. Bakgrund, syfte och forskningsfrågor	6
1.2. Disposition.....	8
2. Tidigare teori och forskning.....	9
2.1. Definitioner på problematisk skolfrånvaro.....	9
2.2. Problematisk skolfrånvaro enligt frånvarotyp	10
2.2.1. Exkludering eller avstängning från skolan.....	11
2.2.2. Skolk	11
2.2.3. Föräldrastödd frånvaro.....	11
2.2.4. Skolvägran.....	12
2.3. Åtgärder och arbetsätt.....	13
2.3.1. Åtgärder med fokus på individen.....	13
2.3.2. Åtgärder med fokus på familjen	14
2.3.3. Skolbaserade åtgärder.....	14
3. Metod.....	17
3.1. Syfte och forskningsfrågor	17
3.2. Val av metod	17
3.3. Respondenter	18
3.4. Datainsamling och genomförande.....	19
3.4.1. Enkät.....	19
3.4.2. Intervju	21
3.5. Databearbetning och analys.....	22
3.6. Tillförlitlighet, trovärdighet och forskningsetiska aspekter	23
4. Resultat.....	25
4.1. Förekomst, frånvarans längd och hur väl skolorna återfått elever till undervisningen	25
4.2. Arbetsätt och åtgärder i skolan	26
4.2.1. Från fall till fall.....	27
4.2.2. Uppföljning av frånvaro	27
4.2.3. Utredning av bakomliggande orsaker.....	28
4.2.4. Samarbete mellan skolan, hemmet och utomstående instanser.....	29
4.2.5. Flexibla undervisningsarrangemang.....	30
4.2.6. En trygg och välkomnande skolmiljö.....	32

4.3. Undervisnings- och elevvårdspersonals upplevelser av arbetet med problematisk skolfrånvaro	33
4.3.1. Tidigt ingripande som möjliggörare	34
4.3.2. Medvetenhet och mångprofessionellt samarbete som möjliggörare	34
4.3.3. Elevens ålder som avgörande komponent	35
4.3.4. Olika tankegångar och definitioner som hinder	35
4.3.5. Resursbrist som hinder	36
5. Diskussion	38
5.1. Metoddiskussion.....	38
5.2. Resultatdiskussion.....	40
5.2.1. Antalet elever med problematisk skolfrånvaro.....	40
5.2.2. Tidpunkt för ingripande.....	42
5.2.3. De vaga riktlinjerna	43
5.2.4. Samarbete.....	44
5.2.5. Skolmiljö och uppföljning av frånvaro	45
5.2.6. Resursbrist.....	46
5.3. Slutsats och pedagogiska implikationer	47
5.4. Förslag på vidare forskning	48
 Källor	 50

Tabeller

Tabell 1	26
----------------	----

Figurer

Figur 1	10
---------------	----

Bilagor 55

Bilaga 1: E-post 1	55
--------------------------	----

Bilaga 2: E-post 2	56
--------------------------	----

Bilaga 3: E-post 3	57
--------------------------	----

Bilaga 4: E-post 4	58
--------------------------	----

Bilaga 5: Följebrev	59
---------------------------	----

Bilaga 6: Webbenkät	61
---------------------------	----

Bilaga 7: Intervjufrågor	64
--------------------------------	----

1. Inledning

I detta kapitel motiveras valet av ämne, följt av avhandlingens syfte och forskningsfrågor. Kapitlet avslutas med en presentation av avhandlingens disposition.

1.1. Bakgrund, syfte och forskningsfrågor

I maj 2020 publicerade Svenska Yle en artikel där problematisk skolfrånvaro uppmärksammades som ett växande fenomen i Finland (Åkerholm, 2020). I artikeln framkommer att det i Finland år 2020 fanns minst 4 000 unga med problematisk skolfrånvaro, en siffra som även bekräftas av Määttä m.fl. (2020). Määttä m.fl. (2020) lyfter fram att dessa åtminstone 4 000 frånvarande elever finns i årskurserna 7–9, vilket innebär att det egentliga antalet elever med problematisk skolfrånvaro är större då kartläggning i de lägre årskurserna ännu inte utförts. Kartläggningen av elever med problematisk skolfrånvaro i Finland är fortfarande i startgroparna och genomförs av bland annat Utbildningsstyrelsen, VIP-nätverket, Valteri, Jyväskyläs universitet och Åbo Akademi (INSA, u.å.; Määttä m.fl., 2020). I och med att problematisk skolfrånvaro tycks växa hela tiden är fenomenet högaktuellt. Vi är inte ensamma med denna uppfattning, utan även på fältet har vi märkt att fenomenet är av stort intresse och upplevelsen är att det är ett viktigt tema som behöver forskas i. I och med att ämnet är så utforskat i Finland, vill vi med denna avhandling bidra till forskningsfältet, för att öka kunskapen och medvetenheten om problematisk skolfrånvaro.

Kartläggningen av problematisk skolfrånvaro försvåras eftersom olika discipliner definierar fenomenet på olika sätt (Heyne m.fl., 2019; Kearney, 2008c). Problematisk skolfrånvaro kan ses som ett paraplybegrepp för olika former av skolfrånvaro, såsom hemmasittare, skolvägran, oroväckande skolfrånvaro, skolfobi och skolk (Folkhälsan, 2014; Gladh & Sjödin, 2012; Karlberg & Persson, 2017). Även om det finns nyanskillnader i definitionerna av dessa former av frånvaro, beskriver de alla ett fenomen där ett barn eller en ungdom inte närvarar eller deltar i undervisning och skolrelaterade evenemang (Gladh & Sjödin, 2012; Heyne m.fl., 2019; Kearney, 2008c).

I denna avhandling används termen problematisk skolfrånvaro, trots att avhandlingen avser elever som per definition skolvägrar. Fokus ligger således på en specifik grupp elever som är frånvarande, där det oftast finns en ångestrelaterad komponent (Kearney, 2008c). Detta

val har gjorts för att i staden som studien har utförts i används termen problematisk skolfrånvaro bland undervisnings- och elevvårdspersonal när elever som per definition skolvägrar avses (pedagogiskt sakkunnig i kommunen, personlig kommunikation, 12 november 2020).

Forskning i ämnet problematisk skolfrånvaro har hittills främst utförts utanför Norden, speciellt mycket i Nordamerika (Määttä m.fl., 2020). Många studier som publicerats har varit litteraturöversikter och ännu finns det få experimentella studier inom ämnet (Määttä m.fl., 2020). Heyne m.fl. (2020) har gjort en litteraturöversikt över artiklar som publicerats inom ämnet problematisk skolfrånvaro med fokus på åtgärder. I litteraturöversikten inkluderades 51 artiklar, varav de flesta var publicerade i USA (19 artiklar), Australien (10 artiklar) och Storbritannien (7 artiklar). Endast en av de inkluderade artiklarna i studien hade publicerats i Finland. Av de inkluderade artiklarna var 24 fallstudier, 19 gruppstudier och 8 uppföljningsstudier. Åtgärderna som inkluderats i studien var främst psykosociala (13 stycken), kognitiv beteendeterapi (härefter KBT) (12 stycken) och beteendemodifikationer (10 stycken) (Heyne m.fl., 2020).

Studier som publicerats i Finland är i huvudsak magisteravhandlingar och examensarbeten, främst inom det sociala vetenskapsområdet. Määttä m.fl. (2020) har publicerat en artikel bestående av två delar. Den första delen är en litteraturöversikt över forskning som publicerats mellan åren 2014 och 2019 om problematisk skolfrånvaro. Den andra delen är en enkätundersökning om problematisk skolfrånvaro i årskurserna 7–9 i Finland med avseende på förekomst, orsaker, åtgärder och fortbildningsbehov (Määttä m.fl., 2020). Våren 2021 pågår projekten *Skolfrånvaro i Finland och Sverige* samt *Erfarenheter av skolfrånvaro: berättelser av elever, föräldrar och skolpersonal* (Koulupoissaolo, 2021). Projektet *Skolfrånvaro i Finland och Sverige* undersöker frågeformulär som kartlägger problematisk skolfrånvaro. Därtill kartlägger projektet förekomsten av problematisk skolfrånvaro och hur det korrelerar med bland annat spelberoende. Projektet *Erfarenheter av skolfrånvaro: berättelser av elever, föräldrar och skolpersonal* undersöker upplevelser och erfarenheter av skolfrånvaro från de ovannämndas perspektiv. Vidare är ett Erasmus forskningsprojekt, som utförs som ett samarbete mellan Sverige, Danmark, Norge och Finland, i planeringsskedet och kommer att påbörjas under 2020–2022 (INSA, u.å.).

Avslutningsvis bör nämnas att forskning om åtgärder för problematisk skolfrånvaro fortfarande är relativt begränsat, speciellt inom skolbaserade åtgärder där en lärare haft den huvudsakliga rollen. Forskning i ämnet är främst kvalitativa fallstudier, men experimentella

studier med större grupper saknas fortfarande (Määttä m.fl., 2020). De nordiska forskningsbidragen till fältet, speciellt de finländska, är få till antalet, vilket gör att området fortfarande är relativt outforskat i Norden (Määttä m.fl., 2020).

Syftet med denna avhandling är att undersöka hur undervisnings- och elevvårdspersonal upplever och arbetar med problematisk skolfrånvaro.

Utifrån detta syfte har tre forskningsfrågor formulerats:

1. Hur beskriver undervisnings- och elevvårdspersonal problematisk skolfrånvaro med avseende på förekomst, frånvarans längd och hur väl skolorna lyckats få eleverna att återvända till undervisningen?
2. Vilka arbetssätt och åtgärder använder undervisnings- och elevvårdspersonal i arbetet med problematisk skolfrånvaro?
3. Hur upplever undervisnings- och elevvårdspersonal arbetet med problematisk skolfrånvaro?

I undersökningen låg fokus på skolors arbete med problematisk skolfrånvaro och undervisnings- och elevvårdspersonals upplevelser av arbetet med frånvaron. Således undersöktes inte enskilda elevdata, utan tyngdpunkten låg på problematisk skolfrånvaro som fenomen ur skolans synvinkel. Undersökningen genomfördes i finlandssvenska grundskolor i en stad i huvudstadsregionen.

1.2. Disposition

Inledningsvis presenteras avhandlingens bakgrund, syfte och forskningsfrågor. Därefter presenteras centrala begrepp i relation till problematisk skolfrånvaro och tidigare forskning med fokus på åtgärder. Sedan redovisas undersökningens metod och genomförande, varpå undersökningens resultat redogörs för. Avslutningsvis diskuteras undersökningens metod och resultat i relation till tidigare forskning, varefter slutsats, pedagogiska implikationer och förslag på vidare forskning presenteras.

2. Tidigare teori och forskning

I detta kapitel presenteras centrala begrepp i relation till problematisk skolfrånvaro. Vidare redogörs för tidigare forskning med fokus på åtgärder mot problematisk skolfrånvaro.

2.1. Definitioner på problematisk skolfrånvaro

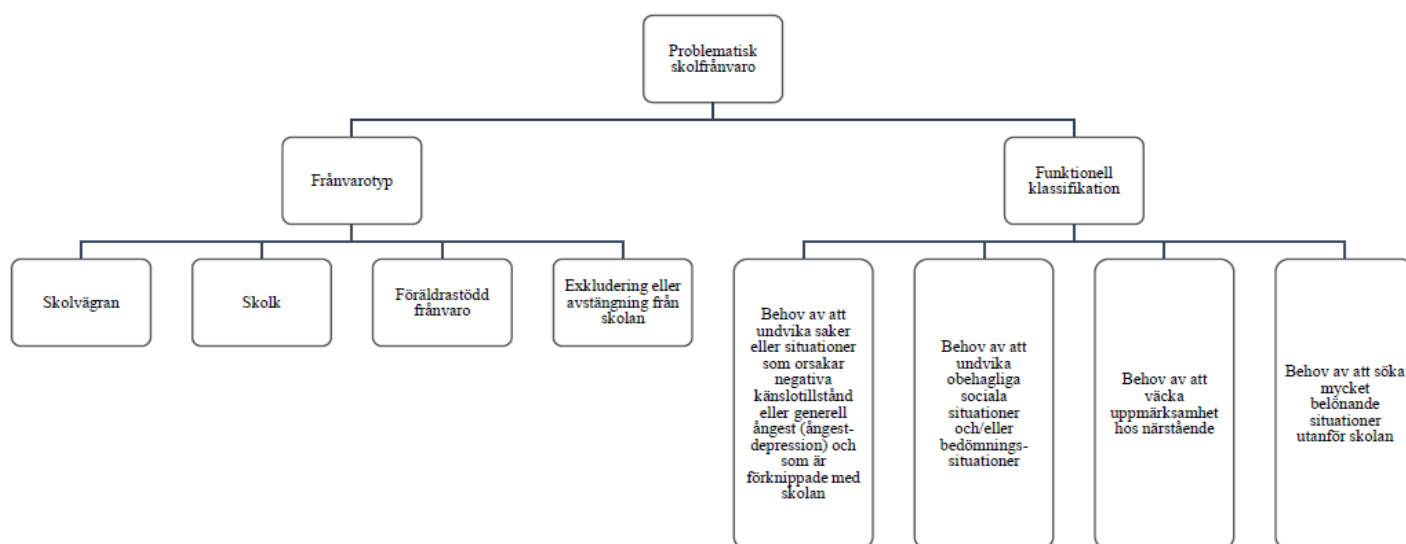
Inom ämnet problematisk skolfrånvaro finns inga bestämda avgränsningar mellan olika typer av frånvaro, vilket märks i den omfattande mängd termer och definitioner som används. Denna inkonsekventa användning av begrepp försvårar bedömning och klassificering av problematisk skolfrånvaro. Flera forskare är överens om att det behövs en gemensam definition på problematisk skolfrånvaro, då inkonsekvens och tvetydighet är hinder för främjandet av bedömning, åtgärder och arbetssätt samt vetenskaplig kunskap kring problematisk skolfrånvaro (Heyne m.fl., 2019; Kearney, 2003; Pellegrini, 2007).

Kearney (2003) hävdar att det är viktigt att skilja mellan oproblematiske och problematiske skolfrånvarare. För att en frånvaro ska betraktas som problematisk menar Kearney (2008a) att eleven i fråga har: (1) missat minst 25 % av all undervisning de senaste två veckorna, (2) stora svårigheter med att gå till skolan och/eller dessa svårigheter påverkar barnets eller familjens dagliga rutiner och (3) frånvaro under åtminstone tio skoldagar under vilken som helst period på 15 veckor under skolvermen med en frånvaro på minst 25 %.

Problematiske skolfrånvarare granskas vanligen ur två olika perspektiv: problematiske skolfrånvarotyper och funktionell klassifikation (Figur 1) (Heyne m.fl., 2019; Määttä m.fl., 2020). När skolfrånvarare granskas enligt problematiska skolfrånvarotyper (*School Attendance Problems-types, SAP-types*) särskiljs fyra olika typer av frånvaro: skolvägran (*school refusal*), skolk (*truancy*), föräldrastödd frånvaro (*school withdrawal*) samt exkludering eller avstängning från skolan (*school exclusion*). Funktionell klassifikation utgår från att det finns fyra olika funktionella typer av problematiske skolfrånvarare, som både förekommer som skolvägran och skolk. De funktionella typerna utgör även grunden för bedömningsverktyget för skolfrånvarare *School Refusal Assessment Scale (Revised), SRAS(-R)* (Heyne m.fl., 2019). SRAS(-R) kan användas för att göra en bedömning av problematiske skolfrånvarare och fastställa frånvararens karaktär. De fyra funktionella typerna är: (1) behov av att undvika saker eller situationer som orsakar negativa känslotillstånd eller generell ångest (ångest-depression) och som är förknippade med skolan, (2) behov av att undvika obehagliga sociala situationer och/eller

bedömningsituationer, (3) behov av att väcka uppmärksamhet hos närstående, (4) behov av att söka mycket belönande situationer utanför skolan (Heyne m.fl., 2019).

Utgångspunkten för denna avhandling är problematisk skolfrånvaro enligt frånvarotyp med inriktning på skolvägran. Därför definieras inte problematisk skolfrånvaro enligt funktionell klassifikation i denna avhandling. För vidare läsning om funktionell klassifikation av problematisk skolfrånvaro, se Kearney (2008b).

Figur 1

Figur över indelning av problematisk skolfrånvaro

2.2. Problematiskskolfrånvaro enligt frånvarotyp

Inom olika yrkesgrupper definieras såväl problematisk skolfrånvaro som olika typer av frånvaro på olika sätt. Följaktligen försvårar den inkonsekventa användningen av definitioner kunskapsutvecklingen inom området. Genom att olika yrkesgrupper skulle nå konsensus i fråga om definition skulle det underlätta för forskningen i området, vilket i sin tur skulle öka förståelsen för utmaningen.

Heyne m.fl. (2019) föreslår definitioner för de olika frånvarotyperna utgående från tidigare forskning och definitionerna som används i dem. Definitionerna som föreslagits av Heyne m.fl. (2019) används som grund för denna avhandling. I denna avhandling används

termen problematisk skolfrånvaro synonymt med definitionen på skolvägran. Således definieras skolvägran grundligare än de övriga.

2.2.1. Exkludering eller avstängning från skolan

Exkludering eller avstängning från skolan sägs förekomma när en elev är frånvarande från skolan eller från specifika skolaktiviteter, under vilken som helst tidpunkt, som orsakats av skolans: (1) användning av disciplinär exkludering på ett olämpligt sätt (t.ex. olovlig relegering, intern avstängning till skolans fördel); eller (2) oförmögenhet eller ovillighet att möta den elevens fysiska, socio-emotionella, beteende eller akademiska behov (t.ex. vårdnadshavare till en elev med en mild intellektuell funktionsvariation är tvungna att hämta eleven två eftermiddagar i veckan för att hans assistent inte är tillgänglig); eller (3) uppmaning att eleven inte närvarar, bortom lagligt acceptabel skolverksamhet (t.ex. en lågpresterande elev ombeds att inte närvara i skolan när ett nationellt prov utförs) (Heyne m.fl., 2019). Lagliga avstängningar eller relegeringar faller således utanför klassificeringen exkludering eller avstängning från skolan. Kearneys (2008a) kriterier för problematisk skolfrånvaro behöver inte uppfyllas, i och med att all disciplinär exkludering har en negativ inverkan på en elev med specialbehov och därmed blir varenda exkludering problematisk (Heyne m.fl., 2019).

2.2.2. Skolk

Skolk sägs förekomma när: (1) en elev är frånvarande från skolan en hel dag eller delar av dagen, eller att hen är i skolan men frånvarande från den rätta platsen (t.ex. på skolgården istället för i klassrummet); och (2) frånvaron sker utan tillåtelse av skolpersonal; och (3) eleven försöker vanligtvis dölja frånvaron för sina vårdnadshavare (Heyne m.fl., 2019). Om frånvaron uppfyller de ovannämnda kriterierna samt Kearneys (2008a) kriterier för problematisk skolfrånvaro, klassificeras frånvaron som skolk. Om frånvaron inte uppfyller Kearneys kriterier klassificeras frånvaron som påbörjande skolk (Heyne m.fl., 2019).

2.2.3. Föräldrastödd frånvaro

Föräldrastödd frånvaro sägs förekomma när en elevs frånvaro från skolan (t.ex. försening, frånvarande hela skoldagar, missar veckor, månader eller år i sträck): (1) inte döljs från vårdnadshavare; och (2) orsakas på vårdnadshavarnas uppmaning att stanna hemma eller orsakas av att vårdnadshavarna visar lite eller inget försök till att få eleven till skolan (Heyne m.fl., 2019). Ytterligare kan den föräldrastödda frånvaron specificeras som "huvudsakligen avsiktlig frånvaro" eller "huvudsakligen oavsiktlig frånvaro". Om frånvaron uppfyller de

ovannämnda kriterierna samt Kearneys (2008a) kriterier för problematisk skolfrånvaro, klassificeras frånvaron som föräldrastödd frånvaro. Om frånvaron inte uppfyller Kearneys kriterier klassificeras frånvaron som påbörjande föräldrastödd frånvaro (Heyne m.fl., 2019).

2.2.4. Skolvägran

Skolvägran sägs förekomma när: (1) en elev är motvillig till eller vägrar att närvara i skolan och när detta sker i samband med tillfällig emotionell påfrestning som manifesterar sig i en motvilja att närvara i skolan (t.ex. överdriven rädsla, raserianfall, nedstämdhet, oförklarliga fysiska symptom), eller i en kronisk emotionell påfrestning som omöjliggör närvaro i skolan (t.ex. depressiva symptom, sömnproblem), som oftast manifesterar sig i frånvaro (t.ex. förseningar, hela dagar, flera veckor, månader eller år av frånvaro); och när (2) en elev inte försöker dölja sin frånvaro för sina vårdnadshavare (t.ex. eleven är hemma och vårdnadshavarna är medvetna om detta) och ifall eleven tidigare försökt dölja frånvaron så slutade hen med det genast då frånvaron upptäcktes; och när (3) eleven inte uppvisar något allvarligt antisocialt beteende, förutom motstånd gentemot vårdnadshavares försök att få eleven tillbaka till skolan; och när (4) vårdnadshavare har, nu eller i ett tidigare skede av den problematiska skolfrånvaron, gjort ordentliga försök att få eleven tillbaka till skolan och/eller vårdnadshavarna uttrycker sin avsikt att få eleven att återvända till skolan på heltid (Heyne, m.fl., 2019). Om frånvaron uppfyller de ovannämnda kriterierna samt Kearneys (2008a) kriterier för problematisk skolfrånvaro, klassificeras frånvaron som skolvägran. Om frånvaron inte uppfyller Kearneys kriterier klassificeras frånvaron som påbörjande skolvägran (Heyne m.fl., 2019).

Definitionen som utformats av Heyne m.fl. (2019) stämmer överens med tidigare definitioner av skolvägran. Nuttall & Woods (2013) refererar till Berg, Nichols och Pritchards fyra kriterier för skolvägran: (1) ihållande svårigheter att delta och närvara i skolan, (2) allvarlig emotionell nedstämdhet (till exempel ångest, raseriutbrott, depression eller somatiska symptom), (3) spenderar tid hemma under skoltid och vårdnadshavarna är medvetna om detta (till exempel försöker eleven övertyga vårdnadshavarna att låta hen stanna hemma) samt (4) avsaknad av antisociala beteenden såsom att stjäla. Kearney (2008c) lyfter fram att termen skolvägran vanligtvis hänvisar till en frånvaroproblematik där det finns en ångestrelaterad komponent.

2.3. Åtgärder och arbetssätt

Forskning om åtgärder i förhållande till problematisk skolfrånvaro är fortfarande i startgroparna (Määttä m.fl., 2020). Det finns uppenbart stora utmaningar i att hitta allmängiltiga former av åtgärder för olika frånvarotyper (Tonge & Silverman, 2019). Följaktligen är det viktigt att utreda de bakomliggande faktorerna till den problematiska skolfrånvaron, för att anpassa åtgärderna enligt de individuella behoven (Heyne m.fl., 2019). Nedan presenteras olika åtgärder med fokus på individen, familjen och skolan. Nyckeln för att åtgärderna ska lyckas är att identifiera utmaningarna i god tid och att lägga in stödåtgärder genast (Kearney & Graczyk, 2014).

2.3.1. Åtgärder med fokus på individen

En av de åtgärder som ofta nämns inom forskning om problematisk skolfrånvaro är KBT (Heyne m.fl., 2019). KBT är ett paraplybegrepp för olika behandlingsformer inom psykoterapi. I terapin ligger fokus på att försöka ändra vanor, tankemönster och beteenden. Inom KBT anses ångest, rädsla och depression vara symptom på mera djuprotade problem (Ek & Eriksson, 2013). Forskning har visat att KBT i samband med stöd i skolan är en fungerande åtgärd när den problematiska skolfrånvaron främst präglas av ångest (Elliot & Place, 2017; Kearney & Graczyk, 2014). En av styrkorna med användningen av bedömningsverktyget SRAS(-R) är att verktyget kopplar varje funktionella typ av frånvaro med en KBT behandling som inriktar sig på orsaken till frånvaron (Heyne m.fl., 2019).

Melvin och Gordon (2019) nämner att i vissa fall har medicinering använts som ett tillägg till KBT. Medicineringen som används är i första hand antidepressiva och humörstabiliserande mediciner, främst för att behandla ångest eller andra bakomliggande orsaker till den problematiska skolfrånvaron.

Barn som lider av ångestsyndrom har ofta svaga sociala färdigheter och undviker därmed sociala situationer, som till exempel att gå till skolan (Jones & Suveg, 2015). Det är också vanligt att barn med ångestsyndrom har svårigheter att reglera sina känslor, vilket i sin tur kan leda till svårigheter att relatera till sina jämnåriga (Jones & Suveg, 2015). Pellegrini (2007) menar att träning av sociala färdigheter i skolan kan användas som en förebyggande åtgärd för problematisk skolfrånvaro, eftersom barn med svaga sociala färdigheter kan utveckla social fobi, som i sin tur kan leda till problematisk skolfrånvaro. Forskning har visat att träning

i sociala färdigheter har en positiv inverkan och kan fungera som åtgärd för att stödja de behov elever som inte dyker upp i skolan har (Pellegrini, 2007).

2.3.2. Åtgärder med fokus på familjen

En dysfunktionell familjefunktion kan ha en negativ inverkan på elevens skolnärvaro (Kearney & Graczyk, 2014). I sådana fall bör både vårdnadshavarna och hela familjen få stöd i att få en fungerande skolvardag. Detta kan bland annat uppnås genom familjeterapi eller utbildningar i föräldraskap (Kearney, 2003; Nuttall & Woods, 2013). Barn med problematisk skolfrånvaro kan behöva olika typer av föräldrastilar beroende på ålder. Barn behöver vårdnadshavare som är auktoritära, men som även har goda konfliktlösnings- och kommunikationsfärdigheter. Genom familjeterapi kan vårdnadshavare få stöd i sådant föräldraskap och få verktyg att stärka elevens färdigheter att hantera ångest och elevens sociala färdigheter (Kearney, 2003; Kearney & Graczyk, 2014).

Familjen till ett barn med problematisk skolfrånvaro kan vara i behov av olika former av stöd (Kearney & Graczyk, 2014). Vissa familjer kan behöva hjälp med att utveckla sitt sociala nätverk, för att få hjälp med bland annat skolskjutsar. Familjen kan också behöva stöd i att hitta fungerande morgonrutiner. Vårdnadshavarna bör lära sig att inte belöna eleven när hen stannar hemma, genom att låta eleven göra något det tycker om. Vårdnadshavare kan också ha behov av att få insikten att de inte ska låta eleven stanna hemma, speciellt i sådana fall där vårdnadshavarna är väldigt överbeskyddande (Kearney & Graczyk, 2014).

2.3.3. Skolbaserade åtgärder

Inom forskning om skolbaserade åtgärder kan främst tre trender identifieras: *åtgärder baserade på tvång*, *holistiska åtgärder* och *alternativa undervisningsprogram*. Maeda och Heyne (2019) och Maeda m.fl. (2012) beskriver åtgärder som baserar sig på tvång där eleven antingen uppmanas att återvända på heltid till skolan genom verbal pådrivning eller så eskorteras eleven fysiskt till skolan. När eleven väl anländer till skolan bör eleven befinna sig någonstans i skolbyggnaden under en hel skoldag. Eleven behöver alltså inte befinna sig genast i klassrummet, utan kan studera självständigt eller tillsammans med någon ur personalen i ett avskilt rum. När detta väl börjar fungera kan eleven gradvis vänjas vid klassrumsmiljön, allt enligt elevens egen förmåga (Maeda & Heyne, 2019; Maeda m.fl., 2012).

Åtgärder med ett holistiskt perspektiv fokuserar på att arbeta med alla de områden som anses bidra till den problematiska skolfrånvaron. Detta innebär att alla inblandade instanser samarbetar, som till exempel skolan, vårdnadshavare, sjukhuskontakter och psykiatriska avdelningar, för att nå det gemensamma målet: att få tillbaka eleven till undervisningen. Ur skolans perspektiv innebär det att möta eleven halvvägs och anpassa skolgången enligt elevens behov. Detta kan göras genom undervisning i mindre utrymmen, kortare skoldagar, ha en vuxen som fungerar som ansvarsperson för eleven i fråga och att gradvis vänja eleven vid skolan. Detta för att skapa positiva upplevelser både i relation till skolarbete och till skolkompisar (Finning m.fl., 2017; Kearney m.fl., 2001; Nuttall & Woods, 2013).

Den tredje skolbaserade åtgärden som framkommer i forskning är alternativa undervisningsprogram. Undervisningsprogrammen har även ett holistiskt perspektiv på utmaningen med problematisk skolfrånvaro, men sker utanför skolan som eleven i fråga går i (Brouwer-Borghuis m.fl., 2019). Eleven får ta del av undervisningsprogrammet tillsammans med andra elever som också har problematisk skolfrånvaro. Tillsammans fokuserar man på att stärka självförtroendet och självkänslan hos dessa elever. De alternativa undervisningsprogrammen anpassas enligt elevens individuella behov, således ser programmen olika ut. Konkret kan detta innebära att undervisningen tar plats i en annan byggnad och undervisningen kan fokusera på det eleven har utmaningar med, såsom sociala situationer. Hur undervisningen utformas beror på de bakomliggande orsakerna till den problematiska skolfrånvaron. Stegvis vänjs eleven sedan vid den skola eller det klassrum som eleven var inskriven i, innan hen kom till det alternativa undervisningsprogrammet (Brouwer-Borghuis m.fl., 2019).

Kearney och Graczyk (2014) menar att inom skolbaserade åtgärder är det viktigt att skolan har ett gott samarbete med hemmet genom en öppen och god kommunikation. Det är av stor vikt att ofta berätta för vårdnadshavarna om hur eleven klarar sig i skolan. I vissa fall kan det handla om oro hos vårdnadshavarna som leder till ett överbeskyddande beteende, som kan öka den problematiska skolfrånvaron hos eleven (Kearney & Graczyk, 2014). För vissa vårdnadshavare kan det även vara betydelsefullt att skolan diskuterar med vårdnadshavarna om vikten av att gå i skola och vilka konsekvenser skolfrånvaro kan medföra för eleven (Nuttall & Woods, 2013). I huvudstadsregionen i Finland har en frånvaromodell utformats i samband med programmet för utveckling av barn- och familjetjänster (LAPE). Frånvaromodellen innehåller enkät om skolfrånvaro (SRAS-R) och riktlinjer för ingripande vid problematisk skolfrånvaro i

form av en trappstegsmodell, anvisningar för trappstegsmodellen (härefter frånvarotrappa) och en åtgärdsmeny (Söderek, 2018).

3. Metod

I detta kapitel redogörs för avhandlingens metod och genomförande. Inledningsvis beskrivs syftet och forskningsfrågorna, följt av beskrivning av urval och avgränsningar. Vidare redogörs för valet av metod, datainsamlingen samt genomförandet. Därefter beskrivs databearbetningen och analysen. Kapitlet avslutas med en redogörelse för tillförlitlighet, trovärdighet och forskningsetiska aspekter.

3.1. Syfte och forskningsfrågor

Syftet med denna avhandling är att undersöka hur undervisnings- och elevvårdspersonal upplever och arbetar med problematisk skolfrånvaro.

Utifrån detta syfte har tre forskningsfrågor formulerats:

1. Hur beskriver undervisnings- och elevvårdspersonal problematisk skolfrånvaro med avseende på förekomst, frånvarans längd och hur väl skolorna lyckats få eleverna att återvända till undervisningen?
2. Vilka arbetssätt och åtgärder använder undervisnings- och elevvårdspersonal i arbetet med problematisk skolfrånvaro?
3. Hur upplever undervisnings- och elevvårdspersonal arbetet med problematisk skolfrånvaro?

I undersökningen låg fokus på skolors arbete med problematisk skolfrånvaro och undervisnings- och elevvårdspersonals upplevelser av arbetet med utmaningen. Således undersöktes inte enskilda elevdata, utan tyngdpunkten låg på problematisk skolfrånvaro som fenomen ur skolans synvinkel. Undersökningen genomfördes i finlandssvenska grundskolor i en stad i huvudstadsregionen.

3.2. Val av metod

Undersökningens design var inspirerad av *mixed methods*. Mixed methods är en multimetodansats som innehåller många olika tillvägagångssätt. Kännetecknande är emellertid att kvantitativa och kvalitativa metoder kombineras, för att få en både djupare och bredare

förståelse för fenomenet som undersöks (Cresswell & Plano Clark, 2011). Denna undersökning kan närmast karaktäriseras som en *explanatory design*. Med explanatory design avses att studien inleds med en kvantitativ fas som följs av en kvalitativ fas (Cresswell & Plano Clark, 2011). Den kvalitativa fasens syfte är att förklara de kvantitativa data på djupet. En explanatory design lämpar sig när forskaren har möjlighet att använda samma respondenter i en andra fas och har tid att utföra sin undersökning i två faser. Dessutom är en explanatory design ett bra val när forskaren utformar nya frågor enligt de kvantitativa data som inte kan besvaras kvantitativt. Undersökningen genomfördes som en tvådelad studie, där data först samlades in genom en webbenkät (Bilaga 6) och sedan genom semistrukturerade intervjuer. Därtill karaktäriseras undersökningen som en *participant-selection*, då den kvalitativa fasen låg i centrum. När det redan i planeringsskedet bestämts att undersökningen kommer att ske genom både kvantitativ och kvalitativ datainsamling är metoden *fixed* (Cresswell & Plano Clark, 2011). Fördelarna med att använda en mixed method är att genom användningen av både kvantitativ och kvalitativ datainsamling elimineras de svagheter som respektive datainsamlingsmetod medför. Dock är metoden krävande, då forskaren bör vara insatt i både kvantitativa och kvalitativa datainsamlingsmetoder och processer. Dessutom är metoden tidskrävande (Cresswell & Plano Clark, 2011).

Avsikten med undersökningen var att få ett så brett och så djupt perspektiv på fenomenet problematisk skolfrånvaro som möjligt. Därför bestämdes det redan i planeringsskedet att undersökningen genomförs som en mixed method design, där första fasen skulle bestå av enkät och andra fasen av intervju. Efter att enkätsvaren samlats in och analyserats, upplevdes enkätsvaren ytliga. Följaktligen formades intervjufrågorna i enlighet med forskningsfrågorna, för att få en djupare insikt i fenomenet, vilket gjorde att undersökningen utformades som explanatory design, där tyngdpunkten låg på den kvalitativa fasen.

3.3. Respondenter

Målgruppen i undersökningen var personal i grundskolor, som arbetar för att få elever med problematisk skolfrånvaro tillbaka till undervisningen. Utländska studier har visat att problematisk skolfrånvaro är vanligast i åldrarna 5–6 år och 11–13 år, så kallade övergångsåldrar (Kearney & Graczyk, 2014; Nuttal & Woods, 2013). I och med det bristfälliga

utbudet av forskningsresultat i Finland, låg de utländska studierna som grund för valet av målgruppen. Följaktligen valdes personal i grundskolor som målgrupp.

Enkäten skickades till 14 finlandssvenska grundskolor i en stad i huvudstadsregionen. Enkäten skickades till rektorerna, som i sin tur fick i uppgift att distribuera enkäten till den person som har bäst kännedom om arbetet med problematisk skolfrånvaro. I samband med att enkäten skickades ut meddelades att endast en person per skola skulle besvara enkäten. Avsikten var att ta reda på hur olika skolor arbetar med problematisk skolfrånvaro samt att få veta vilka åtgärder som är vanliga i kommunen. Genom att endast en person per skola besvarade enkäten, undveks att vissa arbetsätt framstod som mer frekventa än de i själva verket var. Respondentens arbetstitel var inte av betydelse, utan fokus låg på att respondenten skulle vara insatt i ämnet, så att data som samlades in skulle vara så tillförlitliga och trovärdiga som möjligt. I enkäten hade respondenterna möjlighet att ange sina kontaktuppgifter om de kunde tänka sig att ställa upp på intervju. De som angett sina uppgifter kontaktades och datum för intervju fastställdes.

Undersökningsgrupperna bestod av fem respektive två respondenter. Enkäten besvarades av två skolpsykologer, en speciallärare, en skolkurator och en biträdande rektor. Tre av respondenterna arbetade i årskurserna 1–6, en respondent i förskolan och årskurserna 1–6 och en respondent i årskurserna 1–9. I intervjuerna deltog en skolpsykolog och en speciallärare. Den ena respondenten arbetade i årskurserna 1–6 och den andra i årskurserna 1–9.

3.4. Datainsamling och genomförande

Undersökningens datainsamling genomfördes i februari och mars 2021. Data samlades in genom en webbenkät och två semistrukturerade intervjuer.

3.4.1. Enkät

Enkät är ett bra verktyg då en stor målgrupp vill nås samt då konkreta och entydiga fenomen ska kartläggas (Ejlertsson & Axelsson, 2005; Hirsjärvi & Hurme, 2015). Dessutom anses enkät vara ett enkelt sätt att samla in data på, då forskaren endast behöver lägga ner tid på själva utformningen av enkäten samt analysen. En stor nackdel med enkäter är att bortfallet ofta är stort, vilket gör att resultatet inte är lika trovärdigt. Vidare kan det ske missförstånd i tolkningen av frågor och vid datainsamlingen kan respondenten inte ställa tydliggörande frågor. Forskaren

kan i sin tur inte ställa följdfrågor till respondenten för att klargöra och utveckla svar (Ejlertsson & Axelsson, 2005; Hirsjärvi & Hurme, 2015).

Målet med webbenkäten var att snabbt och smidigt få reda på hur kartläggningen av elevers skolfrånvaro görs samt när och hur skolorna ingriper. Enkäten bestod av 16 frågor, nio slutna frågor och sju öppna frågor. Enkäten delades in i tre huvudsakliga teman: *elever med problematisk skolfrånvaro*, *skolans handlingsplan och åtgärder* samt *respondentens upplevelser kring problematisk skolfrånvaro*. Under temat *elever med problematisk skolfrånvaro* besvarade respondenterna frågor som behandlade förekomst, frånvarons längd och vid vilket skede skolan ingriper. Under temat *skolans handlingsplan och åtgärder* uppgav respondenterna om skolan hade en handlingsplan eller modell för ingripande vid problematisk skolfrånvaro. Vidare redogjorde respondenterna kort för hur handlingsplanen ser ut. Om skolan inte hade en handlingsplan ombads respondenterna beskriva kort hur arbetet med problematisk skolfrånvaro ser ut. Vidare redogjorde respondenterna för vem och vilka instanser som kontaktas vid ett fall av problematisk skolfrånvaro. Under detta tema utvärderades dessutom hur många elever med problematisk skolfrånvaro som återvänt till undervisningen. Under temat *respondentens upplevelser kring problematisk skolfrånvaro* beskrev respondenterna sina upplevelser i förhållande till arbetet med problematisk skolfrånvaro med avseende på vad som fungerat och vad som varit utmanande. Under samma tema bedömde respondenterna på en upplevelseskala hur allvarlig utmaningen med problematisk skolfrånvaro är, om antalet elever med utmaningen har förändrats under de senaste tio åren och om coronapandemin haft en inverkan på antalet elever med problematisk skolfrånvaro.

I slutet av hösten 2020 utfördes en pilotundersökning, där tre lärare besvarade enkäten. Pilotrespondenternas kommentarer på enkäten togs i beaktande och justeringar gjordes där det fanns behov. Efter att justeringar gjorts skickades ett e-postmeddelande (Bilaga 1) med en länk till webbenkäten till 14 finlandssvenska grundskolor i en stad i huvudstadsregionen. Meddelandet med länken till enkäten skickades ut den 3 februari 2021 till rektorerna. Om rektorn ansåg att någon annan i personalen var mera insatt och lämpade sig bättre att svara på enkäten kunde rektorn vidarebefordra enkäten till den personen. Respondenterna hade 13 arbetsdagar på sig att besvara enkäten (3–19.2.2021), varefter enkäten stängdes. Under den sista veckan av svarstiden skickades det ut en påminnelse (Bilaga 2) om att besvara enkäten. Inom utsatt tid hade endast fyra respondenter besvarat enkäten, varav en kunde tänka sig att ställa upp på intervju. På grund av det låga deltagandet förlängdes svarstiden med fem arbetsdagar, under tidsperioden 1–5.3.2021. Den 1 mars 2021 skickades ett nytt e-postmeddelande (Bilaga

3) till samma mottagare, där det meddelades om att svarstiden förlängts samt länken till webbenkäten. Den 4 mars skickades en påminnelse om att delta i undersökningen (Bilaga 4). Under den förlängda tidsperioden besvarade ytterligare en respondent enkäten. Denna respondent kunde även tänka sig att ställa upp på intervju.

I samband med att enkäten skickades ut bifogades ett följebrev (Bilaga 5) till respondenterna. I följebrevet beskrevs studien samt vilka rättigheter respondenterna hade. Vidare informerades respondenterna om hur studien skulle fortlöpa och hur deras svar skulle behandlas.

3.4.2. Intervju

Andra fasen av datainsamlingen genomfördes som semistrukturerade intervjuer. Intervjun är semistrukturerad när det utformats en intervjuguide, det vill säga att frågorna är formulerade på förhand och samma frågor ställs till samtliga respondenter (Dalen, 2015; Hirsjärvi & Hurme, 2015). När intervjuguiden väl är utformad bör forskaren se över frågorna för att säkerställa att frågorna är tydliga och inte är ledande (Dalen, 2015). Respondenterna får svara med egna ord på frågorna och är inte bundna till flervalfrågor, vilket gör att intervjun är relativt fri (Hirsjärvi & Hurme, 2015). Intervjuaren kan ställa följdfrågor enligt respondentens svar, vilket också styr hur intervjun fortlöper. I en semistrukturerad intervju bör svaren vara uttömmande, vilket kan stödjas av probing, det vill säga följdfrågor som ställs för att respondenten ska utveckla sitt svar. Om intervjuaren låter respondenten fundera ett tag över frågan som ställts, är sannolikheten större att kvalitén på respondentens svar är högre (Dalen, 2015).

Intervju valdes för att få en mera nyanserad bild av enkätdata och en djupare förståelse för respondenternas upplevelser av arbetet med problematisk skolfrånvaro (Hirsjärvi & Hurme, 2015). Intervju möjliggör att ställa klagörande frågor vid missförstånd och ofullständiga svar, vilket gör att intervju lämpar sig då syftet är att få en djupare förståelse för ett fenomen. Den semistrukturerade intervjun valdes i och med att intervjuguiden stöder intervjun att hålla sig inom de förutbestämda ramarna (Hirsjärvi & Hurme, 2015).

Inför intervjuerna utformades en intervjuguide med forskningsfrågorna två och tre samt enkätsvaren som utgångspunkt. Intervjuerna hade två temaområden: *skolans konkreta åtgärder och arbetsätt* samt *respondentens upplevelser kring arbetet med problematisk skolfrånvaro*. I intervjuguiden utformades under temat *skolans konkreta åtgärder och arbetsätt* en huvudfråga och tre underfrågor, för att säkerställa att respondenternas svar var uttömmande. I huvudfrågan

ombads respondenterna att berätta om vilka konkreta åtgärder skolan gör och underfrågorna fokuserade på vem som gör vad och hur åtgärderna har fungerat. Utöver dessa frågor ställdes ytterligare följdfrågor enligt respondenternas svar. Under temat *respondentens upplevelser kring arbetet med problematisk skolfrånvaro* utformades två huvudfrågor. En av huvudfrågorna fokuserade på vad respondenterna upplevde att har fungerat bra och den andra huvudfrågan fokuserade på vad respondenterna upplevde att har varit utmanande i arbetet med problematisk skolfrånvaro. Dessa två frågor ansågs tillräckliga, då fokus låg på respondenternas upplevelser. Utöver dessa frågor ställdes ytterligare följdfrågor enligt respondenternas svar.

De två respondenter som uppgivit sina kontaktuppgifter för att ställa upp på en möjlig intervju kontaktades och intervjudatum fastställdes. Intervjuerna utfördes genom videosamtal, där båda skribenterna deltog. Innan intervjun började informerades respondenterna om att deltagandet i intervjun var frivilligt samt om möjligheten att avbryta intervjun när som helst och deras rätt att hoppa över frågor ifall de så önskade. Intervjuerna spelades in och transkriberades sedan.

3.5. Databearbetning och analys

I detta avsnitt presenteras tillvägagångssätten för bearbetning och analys av enkät- och intervjudata. Den första datainsamlingsfasen genomfördes som en webbenkät. I och med det ringa samplet utfördes inga statistiska analyser, istället presenteras de deskriptiva enkätdata. De deskriptiva data relaterades till varandra för att hitta mönster både inom enskilda frågor och mellan olika frågor. Trots att data som insamlats var småskaliga gav de en överblick av det undersökta fenomenet och därför inkluderas de i avhandlingen.

Den andra datainsamlingsfasen genomfördes som semistrukturerade intervjuer. I fråga om databearbetning av intervjusvaren spelades intervjuerna in och transkriberades genast efter att intervjuerna utförts (Hirsjärvi & Hurme, 2015). Intervjuerna transkriberades i sin helhet eftersom det gjordes endast två intervjuer och varje intervju räckte ungefär endast 30 minuter (Hirsjärvi & Hurme, 2015). Efter att transkriberingarna utförts gjordes en genomgång av materialet och för analysen onödiga upprepningar och pauser, såsom “*att det där att*”, “*så att, så att*” gallrades bort. Detta val gjordes i och med att fokus inte låg på diskussionen eller språkanvändningen, utan på innehållet i svaren (Hirsjärvi & Hurme, 2015). Det transkriberade

materialet blev totalt 20 sidor med teckensnitt Times New Roman, 12 punkter och radavstånd 1,5.

För att analysera de öppna enkätsvaren och intervjuerna användes innehållsanalys. Enligt Tuomi och Sarajärvi (2018) kan innehållsanalys delas in i tre ansatser: *summerande*, *deduktiv* och *induktiv*. För att analysera data användes en induktiv ansats, vilket innebär att i analysfasen används inte givna teoristyrda kategorier, utan data talar för sig. I en innehållsanalys inleds analysprocessen med genomläsning av data, för att få en övergripande bild av innehållet, varefter reducering av data utförs. I reduceringen urskiljs det väsentliga och det irrelevanta för forskningen gallras bort. Efter reduceringen kodas och kategoriseras data, enligt likheter och skillnader i innehållet. Slutligen abstraheras data, det vill säga de kategorier som urskiljts sammanslås till helheter och kopplas till teori (Tuomi & Sarajärvi, 2018).

För analysen låg forskningsfrågorna 2 och 3 som grund. Analysen inleddes med att de öppna svaren i enkäten och transkriberingarna lästes igenom. Under genomläsningen urskiljdes det väsentliga för undersökningen och färgkodades enligt forskningsfrågorna, således sorterades innehållet i stora drag enligt forskningsfrågorna. Därefter utfördes en noggrannare genomläsning, där övergripande kategorier för varje forskningsfråga identifierades. Avslutningsvis abstraherades data, där större helheter bildades.

3.6. Tillförlitlighet, trovärdighet och forskningsetiska aspekter

Till god forskningsetik hör att forskaren följer inom ämnesområdet erkända tillvägagångssätt såsom ärlighet och noggrannhet gällande studien och resultatet (Kuula, 2006). Det ligger på forskarens ansvar att anpassa studiens kriterier så att de är etiskt hållbara och transparenta under hela undersökningsprocessen. I användningen av andra forskares arbete ska dessa respekteras och erkännas. Studien bör vara detaljerat planerad, utförd och rapporterad enligt de förutsättningar som tillförts vetenskaplig information (Kuula, 2006).

I samband med att webbenkäten skickades ut bifogades ett följebrev. I följebrevet meddelades vem skribenterna är, skribenternas kontaktuppgifter och vad syftet med undersökningen var. Vidare beskrevs hur undersökningen skulle utföras, hur svaren och resultaten skulle behandlas samt vem undersökningen riktade sig till. I följebrevet definierades även problematisk skolfrånvaro. Ytterligare informerades hur tidskrävande enkäten var och när den senast skulle besvaras (Kuula, 2006).

Deltagandet i studien var frivilligt, både i fråga om enkät och intervju (Kuula, 2006). I enkäten ställdes inte frågor där respondenterna skulle vara tvungna att uppge identifierbara uppgifter, såsom respondentens namn och namn på arbetsplatsen. De respondenter som svarade på enkäten hade möjlighet att fylla i sina kontaktuppgifter (namn och e-post) ifall de kunde tänka sig att ställa upp på intervju. Enkätsvaren behandlades i undersökningen så att respondenternas identitet inte kunde kopplas ihop med de angivna uppgifterna och endast forskningsgruppen tog del av enkätsvaren.

Intervjuerna började med att skribenterna presenterade sig och undersökningen samt berättade att intervjun spelades in (Kuula, 2006). Vidare meddelades respondenterna om deras rättigheter: att deras svar skulle förbli anonyma, att de hade möjlighet att avbryta intervjun om de så ville och hoppa över frågor de inte ville besvara utan konsekvenser. Om respondenterna kom på något i efterhand eller ville ändra sina svar, hade de möjlighet att kontakta skribenterna efter intervjun angående detta (Kuula, 2006). Intervjun byggde på en på förhand utformad intervjuguide, vilket stärker trovärdigheten för undersökningen (Hirsjärvi & Hurme, 2015).

För att tillförlitligt kunna analysera data som samlats in via intervjun, spelades intervjun in och transkriberades (Hirsjärvi & Hurme, 2015). Två inspelningsprogram användes för att säkerställa att inga data skulle gå förlorat innan analysen utförts. För att stärka tillförlitligheten transkriberades intervjuerna genast efter att intervjuerna genomförts. Skribenterna ansvarade för att transkribera varsin intervju, varpå det transkriberade materialet noggrant granskades och jämfördes av båda skribenterna (Hirsjärvi & Hurme, 2015). Granskningen genomfördes så att transkriberingen lästes samtidigt som skribenten lyssnade på den inspelade intervjun. Detta gjordes för att säkerställa att transkriberingarna var korrekta. För att förstärka trovärdigheten och tillförlitligheten i de resultat som framkommit i undersökningen, användes citat i rapporteringen (Hirsjärvi & Hurme, 2015).

Enkätsvaren, de inspelade intervjuerna och transkriberingarna förvarades på en lösenordsskyddad plattform, som endast skribenterna hade tillgång till. När studien hade avslutats överskrevs och förstördes alla enkätsvaren och transkriberingarna och de inspelade intervjuerna förstördes, i och med att svaren inte kommer att användas i vidare forskning (Kuula, 2006).

4. Resultat

I detta kapitel redogörs de resultat som framkommit i undersökningen. Kapitlet är indelat enligt avhandlingens forskningsfrågor. Inledningsvis presenteras resultatet med avseende på förekomst, frånvarons längd och hur väl skolorna lyckats få eleverna att återvända till undervisningen. Därefter redogörs för skolornas arbetssätt och åtgärder. Avslutningsvis presenteras undervisnings- och elevvårdspersonals upplevelser av arbetet med problematisk skolfrånvaro.

4.1. Förekomst, frånvarons längd och hur väl skolorna återfått elever till undervisningen

För att besvara forskningsfråga 1 (Hur beskriver undervisnings- och elevvårdspersonal problematisk skolfrånvaro med avseende på förekomst, frånvarons längd och hur väl skolorna lyckats få eleverna att återvända till undervisningen?) analyserades fem frågor (5–6, 11 och 15–16) i enkäten (Bilaga 6). Respondenterna ombads uppskatta antalet elever med problematisk skolfrånvaro de haft i sin skola under de tre senaste åren (2018–2020). Samtliga skolor hade haft elever med problematisk skolfrånvaro och antalet elever med problematisk skolfrånvaro varierade mellan två och elva elever under de tre senaste åren (Tabell 1). I medeltal hade skolorna haft 5,7 elever med problematisk skolfrånvaro under de tre senaste åren. Skolornas totala elevantal var 1 233 elever läsåret 2020–2021, vilket ger en andel på ungefär 2 %. Samtliga respondenter ansåg att antalet elever med problematisk skolfrånvaro ökat under 2010-talet. Vidare ansåg ungefär hälften av respondenterna att coronapandemin har haft en inverkan på antalet elever med problematisk skolfrånvaro.

Respondenterna ombads vidare ta ställning till hur länge frånvaron pågått i genomsnitt under de tre senaste åren. Svaren varierade mellan 1–2 månader och mer än 24 månader (Tabell 1). Även om antalet frånvaromånader varierade visar resultatet att det vanligen handlade om flera månaders skolfrånvaro. Enkäten innehöll ytterligare en fråga om hur många elever som skolorna uppskattningsvis fått tillbaka till undervisningen. Drygt hälften av skolorna hade lyckats få tillbaka över 80 % av eleverna, medan de två resterande skolorna rapporterade lägre siffror (Tabell 1).

Tabell 1

Rapporterad förekomst, längd på frånvaro och hur stor andel elever som återvänt till undervisningen

Respondent	Uppskattning av antalet elever med problematisk skolfrånvaro de senaste tre åren:	Uppskattning av frånvarons genomsnittliga längd:	Uppskattning av hur stor andel elever som återvänt till undervisningen:
A	2	6–12 mån	41–60 %
B	11	1–2 mån	81–100 %
C	3	Mer än 24 mån	81–100 %
D	5	Mer än 24 mån	81–100 %
E	5–10 (M: 7,5)	2–4 mån	61–80 %

4.2. Arbetssätt och åtgärder i skolan

För att besvara forskningsfråga 2 (Vilka arbetssätt och åtgärder använder undervisnings- och elevvårdspersonal i arbetet med problematisk skolfrånvaro?) analyserades fem enkätfrågor (4 och 7–10) (Bilaga 6) och de transkriberade intervju svaren som hörde till temat *skolans konkreta åtgärder och arbetssätt* (Bilaga 7). I analysen sammanfördes data från de öppna svaren i enkäten (fråga 8–9) och intervjuerna.

Respondenterna ombads ange vid hur många frånvarotimmar skolorna ingriper. Flest skolor (3) ingriper vid 51–75 timmar, en skola ingriper vid 21–50 timmar och en skola ingriper vid 1–20 timmar. Resultaten visar att i de flesta fall är frånvarotimmarna relativt många innan skolorna ingriper. Därtill ombads respondenterna ange vilka personer och instanser som kontaktas vid fall av problematisk skolfrånvaro. Samtliga skolor kontaktade klasslärare eller klassföreståndare, speciallärare, rektor, skolpsykolog och elevens familj. Av de givna alternativen var skolläkaren den som först skolor kontaktar. En av respondenterna lyfte fram att vilka personer och instanser som kontaktas varierar från fall till fall.

Beträffande arbetssätt (frågorna 8–9 och intervju svaren) kunde sex kategorier urskiljas i respondenternas svar: *från fall till fall, uppföljning av frånvaro, utredning av bakomliggande orsaker, samarbete mellan skolan, hemmet och utomstående instanser, flexibla*

undervisningsarrangemang samt en trygg och välkomnande skolmiljö. Samtliga skolor rapporterade att de använder sig av en handlingsplan eller modell i arbetet med problematisk skolfrånvaro.

4.2.1. Från fall till fall

Det som framkom i respondenternas svar var att det inte finns ett entydigt arbetssätt eller åtgärd som passar varje fall av problematisk skolfrånvaro, utan skolorna ska bemöta varje fall enskilt: *“De behandlas nog väldigt vart fall för sig och jag tycker inte att vi har några väldigt klara ‘att så här gör vi’, utan det varierar från fall till fall nog.”*. Därför ska skolorna göra upp en plan för varje enskilt fall och arbeta i enlighet med den. Dock bör alla inblandade parter vara flexibla: om det visar sig att planen inte fungerar, kan det finnas skäl till att gå tillbaka till början och fundera ut ett nytt tillvägagångssätt. Vidare nämnde respondenterna flera gånger att tidigt ingripande är nyckeln till att lyckas med att få tillbaka eleverna till undervisningen: *“Det är viktigt att reagera i ett tidigt skede på elevers frånvaro”*; *“I de fall som jag personligen varit involverad i har tidigt ingripande fungerat bäst, så att problematiken inte växer alltför stor.”*. Som respondenterna nämnde kan ett tidigt ingripande möjliggöra att elevens frånvaro inte blir utdragen.

4.2.2. Uppföljning av frånvaro

Under kategorin *uppföljning av frånvaro* nämnde samtliga respondenter att skolorna använder LAPE:s frånvarotrappa. Frånvarotrappan ger riktlinjer för hur skolorna ska ingripa när en elev är återkommande frånvarande. En respondent berättade att vid fem frånvarogångar eller tio frånvarodagar kontaktar skolorna vårdnadshavarna, vid detta tillfälle rekommenderar läraren att eleven besöker skolhälsovårdaren. Samma respondent lyfte fram att vid 50 frånvarotimmar under läsåret är det lärarens skyldighet att göra en barnskyddsanmälan. Innan barnskyddsanmälan görs, informeras vårdnadshavarna om att en barnskyddsanmälan kommer att göras.

Frånvaron följs upp via plattformen Wilma. Klassläraren bokför elevens frånvaro, förseningar och om eleven går hem under skoldagen. Vårdnadshavarna i sin tur frånvaroanmäler eleven i Wilma. En av respondenterna nämnde att det är önskvärt att klassläraren alltid kontaktar vårdnadshavarna vid det första frånvarotillfället, speciellt då det är fråga om sjukfrånvaro eller frånvaro utan angiven orsak. Vidare nämnde respondenten att det är eftersträvanvärt att skolan har en låg tröskel för att kontakta hemmet.

“...som jag tycker kanske är den viktigaste saken då det gäller frånvaron, om en elev är återkommande borta, att man ringer direkt och frågar av föräldern att ‘nu har jag märkt att ditt barn har varit borta ganska mycket, vad beror det här på?’. Att man frågar ganska direkt ‘Är det så att hen är sjuk eller kan det möjligen vara så att ditt barn inte vill komma till skolan, att du har svårt att få iväg ditt barn till skolan?’”

En av respondenterna nämnde att om eleven inte dykt upp i skolan och vårdnadshavarna inte meddelat något, kontaktar klassläraren hemmet för att reda ut om eleven är på väg till skolan. Därtill granskar klassläraren frånvaron en gång i månaden, för att upptäcka oroväckande frånvaron eller vissa mönster i frånvaron. Om antalet frånvarotimmar är många eller ökat drastiskt kontaktar klassläraren hemmet för att diskutera den möjliga orsaken till frånvaron. Förutom klasslärarens uppföljning av elevernas frånvaro kontrollerar elevvårdsgruppen alla elevers frånvarotimmar några gånger per läsår.

4.2.3. Utredning av bakomliggande orsaker

Båda intervjurespondenterna lyfte fram att skolan tar reda på de bakomliggande orsakerna till frånvaron, för att kunna anpassa åtgärderna enligt den individuella elevens behov: *“...göra stödåtgärderna med en förståelse över vad är det som bakomliggare det här problemet”*. En av respondenterna diskuterade att en försening inte alltid beror på ångest och uttryckte sig enligt följande:

“...därför blir barnet försenat, att de har inte något att göra med någon ångestproblematik eller någonting, men då har man ju rätt ut det. Medan det i något annat fall, faktiskt kan visa sig att det finns någonting där bakom, som gör att den alltid är försenad.”

I båda intervjuerna framkom ångest som en prominent orsak till den problematiska skolfrånvaron. En av respondenterna nämnde att hos yngre elever framkommer motviljan att gå till skolan genom fysiska symptom, men att de vuxna ofta kopplar dessa symptom med en underliggande ångest. Vidare nämnde respondenten att till skillnad från de yngre eleverna är ångesten hos de äldre eleverna mera framträdande som en renodlad ångest.

Respondenterna nämnde att både elevens inlärning och hemsituationen kan ha en inverkan på elevens ångest som kan bidra till den problematiska skolfrånvaron. Därtill har vantrivsel i skolan, knepiga kompisrelationer och mobbning en stor inverkan på elevens ork

och vilja att komma till skolan. En av respondenterna beskriver att vid mobbningsfall ingriper antimobbingsteamet i skolan:

“... som också är viktigt, det är att man har ett fungerande antimobbingsteam. För att många gånger så kan den här frånvaron vara relaterad till någon form av mobbning. Då man börjar reda ut den här frånvaron så kan det komma fram att eleven känt sig mobbad, så därför är det jätteviktigt att man tar tag i de här mobbningsärendena och reder ut, så att eleven faktiskt vill komma till skolan, om det är det som orsakar den här ångesten.”

Utredningen av de bakomliggande orsakerna görs bland annat genom att skolan kontaktar hemmet för att diskutera elevens skolgång. Därtill kontrollerar skolan elevens frånvaro för att se om det finns specifika mönster, ifall det är frågan om vissa lektioner eller dagar som eleven alltid är frånvarande. När de bakomliggande orsakerna identifierats skraddarsys stödåtgärderna, så att de tacklar de specifika utmaningarna som eleven i fråga har.

4.2.4. Samarbete mellan skolan, hemmet och utomstående instanser

Samtliga respondenter betonade vikten av ett välfungerande samarbete mellan skolan och hemmet i arbetet med problematisk skolfrånvaro: *“Och ha samarbete med föräldrarna. För utan dem så gör man ingenting.”*. Respondenterna lyfte fram att det är viktigt att skolan tillsammans med vårdnadshavarna gör upp en plan och har gemensamma överenskommelser om hur man ska arbeta med utmaningen. Det är väsentligt att även höra eleven i utformandet av planen, i och med att det är elevens frånvaro det handlar om. Skolan bör utreda vad hemmet upplever utmanande och hur skolan kan stödja hemmet, till exempel om hemmet behöver hjälp med att få eleven till skolan. Under arbetet med att få eleven tillbaka till skolan bör en kontinuerlig kommunikation mellan skolan och hemmet upprätthållas. Genom kontakten med vårdnadshavarna får skolan reda på vad som är utmanande och vad som går bra och kan således flexibelt modifiera åtgärderna enligt behoven.

“...följa upp det och med väldigt låg tröskel försöka få igång en diskussion med familjen att vad det är fråga om, att varför har vi den här frånvaron och är det någonting som skolan kan stödja eller är det någonting angående den där hemsituationen och på det sättet påverka. Och jag tror att många gånger så räcker det med det här, att dialogen kommer igång i bästa fall.”

Respondenterna i intervjun lyfte även fram vikten av ett välfungerande mångprofessionellt samarbete. Klassläraren är den som bär det huvudsakliga ansvaret över att rapportera frånvaron och att vara i kontakt med hemmet. Vid oroväckande fall kontaktar och konsulterar klassläraren specialläraren, rektorn eller någon annan ur elevvårdsgruppen. Tröskeln för att kontakta både hemmet och elevvårdsgruppen ska vara låg, eftersom tidigt ingripande är viktigt. När klassläraren informerat elevvårdsgruppen om ett potentiellt fall av problematisk skolfrånvaro hör det till elevvårdsgruppens uppgift att ta ställning till om det behövs hjälp av utomstående instanser eller om ärendet kan skötas internt. Majoriteten av respondenterna lyfte fram att elevvårdsgruppen kontrollerar frånvaron i alla klasser två till tre gånger per läsår och klassläraren är uppmärksam på frånvarostatistiken däremellan. En av respondenterna lyfte fram att det kan vara utmanande att bemöta en elev med stor ångest och vårdnadshavare i deras oro över barnets skolgång. I denna situation har respondenten konsulterat skolpsykologen i hur hen bäst kan bemöta dessa elever och vårdnadshavare.

“...så där kommer ju nog de här utmaningarna, att på något sätt möta elevernas ångest, att komma hit till skolan, det har ju inte varit någon lätt uppgift. Och jag är ju inte utbildad psykolog, tack och lov har vi en bra skolpsykolog här som jag konsulterat mycket gällande de här sakerna, hur jag ska bemöta eleverna. Och också hur man ska bemöta föräldrarna, för där kommer ju också deras oro och ängslan in, och deras uppgivenhet.”

Vid fall av problematisk skolfrånvaro där skolans resurser inte räcker till kan eleven och hemmet få hjälp av utomstående instanser. De utomstående instanser som respondenterna lyfte fram att oftast är inblandade i fall av problematisk skolfrånvaro är specialistsjukvården, barnskyddet och socialservicen. En av respondenterna nämnde att vårdnadshavare har kontaktat specialistsjukvården för konsultation i utmaningen. Respondenten lyfte fram att det är skolans skyldighet att göra en barnskyddsanmälan vid 50 frånvarotimmar, vilket innebär att barnskyddet ofta är inkopplat vid fall av problematisk skolfrånvaro. Respondenterna nämnde även fall där socialservicen haft en uppsökande verksamhet, där socialservicen hämtat eleven hemifrån på morgnarna.

4.2.5. Flexibla undervisningsarrangemang

I respondenternas svar kunde fyra typer av flexibla undervisningsarrangemang urskiljas: *skicka uppgifter hem, stödundervisning, hemundervisning* och *sänka kraven*. En av respondenterna i intervjun lyfte fram att när eleven är frånvarande är det viktigt att läraren ställer krav på eleven

och skickar uppgifter hem, för att undvika att eleven upplever det som en belöning att stanna hemma. Respondenten lyfte även fram att eleven ska göra uppgifterna tillsammans med vårdnadshavarna. De två respondenterna i intervjun uttryckte sig enligt följande: *“...sen också att eleven där hemma, med hjälp av föräldrarna ska göra uppgifterna.”*

“...i och med att det här barnet har någon slags återkommande feber, att även under de här febriga dagarna skicka uppgifterna hem, så att barnet skulle, om den nu verkligen inte är väldigt sjuk, göra uppgifterna, att det inte blir en belöningsituation. Att den undviker då allt som har med skolan att göra, utan att man då också gör uppgifterna hemma tillsammans med föräldrarna.”

Genast när eleven återvänder till skolan ska hen få stödundervisning. Stödundervisningen ges av klassläraren, resurslärare eller speciallärare. En av respondenterna lyfte fram att skolan kan erbjuda ett visst antal timmar hemundervisning, där en lärare går hem till eleven. Det som respondenterna lyfte fram att är viktigt gällande alla flexibla undervisningsarrangemang är att sänka kraven på eleven. Respondenterna nämnde att de börjar med små steg, till exempel med en lektion per dag och ökar närvaron efterhand. Förkortningen kan gälla både skoltid och eftistid, dagen balanseras enligt hur eleven orkar.

“Det här är också ett barn som kanske har haft svårt med orken sådär i allmänhet, så då har man kommit överens om förkortade eftisdagar och på något sätt att kunnat följa upp barnets ork och försöka göra skoldagarna en sådan längd att barnet skulle uppleva att det inte blir helt slutpumpad, utan att på något sätt balansera dagen på ett sådant sätt att det skulle stöda orken och därmed också förhoppningsvis det här att komma till skolan och vara närvarande.”

“...nog har det ju funnits barn som man har kommit överens med om att skoldagarna förkortas. Det beror ju lite på vad situationen är och hur svåra motstånden från barnet att komma till skolan är. Nog har vi ju haft sådana barn som, speciellt efter en längre frånvarotid, att det har kanske gått veckor, om inte till och med en månad, eller att det har varit så gott som omöjligt för barnet att komma till skolan och då har man nog tänkt sig att då börjar vi med väldigt små steg, att det skulle kännas att [barnet] klarar av det där. Första steget är att överhuvudtaget återkomma till skolan.”

Detta kan även betyda att eleven tagit överenskomna pauser, både i försöken att komma till skolan och under själva skoldagen. Förkortade skoldagar har vid behov kompletterats med hemundervisning. I fall där det har varit fråga om specifika lektioner då eleven varit frånvarande, har man skalat av stoffet i ämnena i fråga, eller rentav skurit bort dessa lektioner.

“...att vi först kör med hemundervisningen och så småningom gör vi en plan för hur eleven ska fås tillbaka till skolan. Det kanske kan börja med att [eleven] kommer nån timme som, ja, eleven får själv också delta i planeringen, vilka timmar är roliga och vilka tycker eleven om att vara på. I ganska stor grad får de själva påverka. Och föräldrarna får också påverka det, det är inte bara vi lärare som bestämmer det. Och så ökar vi vartefter den här närvaron här i skolan och ibland händer det att det går lite till bakåt så då får vi igen dra bort några timmar från närvaron här i skolan och så kanske vi återlappar med lite hemundervisning”

Som framkom i respondenternas svar är situationen föränderlig och de som arbetar med eleven med problematisk skolfrånvaro bör vara alerta och reagera när det krävs någon form av förändring.

4.2.6. En trygg och välkomnande skolmiljö

För att få varje elev att känna sig uppskattad och välkommen till skolan, bör skolan skapa en trygg skolmiljö. En av respondenterna betonade att skolan bör ha ett fungerande antimobbningsteam, som både förebygger och tar tag i mobbning. Vidare ska skolpersonalen vara medveten om utmaningen med problematisk skolfrånvaro och ska således vara aktiv i sitt arbete med elever som är frånvarande. Detta kräver att skolpersonalen är flexibel i fråga om undervisningsarrangemang. Ytterligare nämndes att skolpersonalen ska visa uppskattning när eleven kommer till skolan, trots att eleven är sen.

“...vi [är] också alla medvetna om här i skolan, att de elever som ofta kommer för sent, att då man öppnar dörren åt dem så ska man inte sucka ‘åh, nämen nu igen är du sen, nå jo de här är nu tredje dagen den här veckan’, utan istället möta de där eleverna med ett leende och säga ‘välkommen, jättetrevligt att du kom’. Att man ska visa den där glädjen, för att fort blir det också en negativ spiral att de kommer försent, och läraren suckar, så kan [eleven] igen tänka ‘att jag är ändå så pass försenad, och de bara suckar de där lärarna och ser störda ut’”.

En av respondenterna lyfte fram att användningen av ett belöningsystem kan locka den frånvarande eleven till skolan. Detta kan göras genom att eleven får ett klistermärke när hen dyker upp eller kommer i tid till skolan. Efter ett visst antal klistermärken får eleven en belöning hemma.

“Eller sen att vi har gjort något belöningsystem, och varje dag eleven har klarat av att komma till skolan så får den då något klistermärke eller stjärnor, och då när den har tillräckligt många av belöningsmärkena så ger föräldrarna någonting där hemma som upplevs som en positiv belöning.”

Respondenterna lyfte fram att det är viktigt att skolan sänker tröskeln för frånvarande elever att komma till skolan. Genom att till exempel ha någon i skolpersonalen som möter eleven vid skolgården kan det kännas tryggare för eleven att komma till skolan.

“...då har vi någon gång gjort så att om eleven har haft svårt att komma till exempel på skolgården, att någon assistent eller någon lärare har gått till grinden eller till staketet där och vänta på eleven, liksom, sänka tröskeln för att komma in hit till skolan. “

I en av skolorna har det funnits två i personalen som inte varit bundna till någon klass och som istället haft de frånvarande eleverna på sitt ansvar. Genom att inte vara bunden till en klass har det möjliggjort att de har kunnat hämta eleven hemifrån när vårdnadshavarna själva inte förmått att få eleven till skolan och ingen utomstående instans haft möjlighet att hjälpa. När dessa två i skolpersonalen hämtat elever hemifrån har det skett i samförstånd med vårdnadshavarna. Denna åtgärd går utanför skolpersonalens egentliga arbetsuppgifter, men har gjorts i de fall där det inte funnits utomstående instanser som haft resurser att fånga upp dessa elever och för att undvika att dessa elever marginaliseras.

4.3. Undervisnings- och elevvårdspersonals upplevelser av arbetet med problematisk skolfrånvaro

För att besvara forskningsfråga 3 (Hur upplever undervisnings- och elevvårdspersonal arbetet med problematisk skolfrånvaro?) analyserades tre enkätfrågor (12–14, Bilaga 6) och de transkriberade intervju svaren som hörde till temat *respondentens upplevelser kring arbetet med problematisk skolfrånvaro*. I analysen sammanfördes data från de öppna svaren i enkäten

(frågorna 12–14) och intervjuerna. I analysen framkom fem kategorier: *tidigt ingripande som möjliggörare, medvetenhet och mångprofessionellt samarbete som möjliggörare, elevens ålder som avgörande komponent, olika tankegångar och definitioner som hinder samt resursbrist som hinder.*

4.3.1. Tidigt ingripande som möjliggörare

Majoriteten av respondenterna ansåg att nyckeln till att lyckas få tillbaka elever med problematisk skolfrånvaro till undervisningen är tidigt ingripande. Det tidiga ingripandet stöds av åtgärder såsom ett välfungerande samarbete mellan skolan och hemmet samt användningen av Wilma. I Wilma sker uppföljningen av frånvaro regelbundet och således är det lättare att upptäcka eventuella mönster i frånvaron. En av respondenterna lyfte fram att när skolan ingriper i frånvaron i ett tidigt skede har skolan även möjligheten att påverka mest och arbeta effektivt med att få eleven tillbaka till undervisningen.

“.. ribban att återkomma till skolan blir bara högre och desto mera man har gått miste om någonting eller desto mera skolarbete som man har blivit efter i, desto svårare känns det ju att återkomma [till skolan] och också vanan att vara tillsammans med sin grupp, att vara i den där skolrytmen, så barnet förlorar den ganska snabbt och det kan kännas jättesvårt att återuppfå rytmen igen...”

Respondenterna lyfte även fram att ett för sent ingripande innebär ofta att det är svårare att få tillbaka eleven till undervisningen, vilket ofta känns som ett misslyckande från skolans sida. Ju längre eleven varit borta, desto svårare är det för eleven att komma tillbaka till skolan, undervisningen och elevgruppen.

4.3.2. Medvetenhet och mångprofessionellt samarbete som möjliggörare

En av respondenterna ansåg att den ökade medvetenheten inom kollegiet möjliggjort ett fungerande arbete med problematisk skolfrånvaro: *“...jag tycker nog att medvetenheten i kollegiet är ganska stor, om man jämför med då jag började jobba för 24–25 år sedan, så de här sakerna pratade man ju inte om...”*. Respondenten lyfte fram att den ökade medvetenheten även har underlättats av en rektor som stöder personalen i denna utmaning, genom att hen är flexibel och omfördelar resurser när det behövs och ger personalen möjlighet att arbeta med utmaningen. Respondenten exemplifierade omfördelningen av resurser: *“...att ha personal som i de svåraste fallen kan hämta eleven till skolan”*. Den ökade medvetenheten har även

underlättats av LAPE:s frånvarotrappa som skolorna använt sedan några år tillbaka. Dessutom har LAPE:s frånvarotrappa bidragit med gemensamma riktlinjer för när och hur skolorna ska ingripa vid problematisk skolfrånvaro. Två av respondenterna lyfte också fram att ett mångprofessionellt samarbete har fungerat, varav en respondent betonade vikten av att kontakta elevvården och andra instanser med låg tröskel.

4.3.3. Elevens ålder som avgörande komponent

En av respondenterna, som arbetar i årskurserna 1–9, lyfte fram att åldern är en avgörande faktor i hur lätt det är att få tillbaka eleven med problematisk skolfrånvaro till undervisningen. Respondenten berättade att arbetet med yngre elever oftast är lättare, i och med att vårdnadshavarna har större auktoritet, lättare att motivera eleven och större möjlighet att påverka frånvarosituationen.

“Jag jobbar ju själv huvudsakligen med lågstadieålderns barn, och där kanske föräldrarna har mera möjlighet att påverka. Barn har kanske svårare att vägra att ‘nu går jag inte till skolan’ när de är riktigt små ännu.”

Samma respondent diskuterade även att äldre elevers problematiska skolfrånvaro oftast beror på psykiskt illamående och att deras vårdnadshavare sällan har samma inverkan på dessa elevers skolgång. Vidare framförde respondenten sin oro över utmaningen med dessa elever, som mår så dåligt att de inte är kapabla att ta sig till skolan på grund av sin ångest. Vårdnadshavarna står ofta hjälplösa inför denna utmaning och det kan behövas utomstående insatser. Respondenten konstaterade: *“...då kommunicerar vi kanske huvudsakligen med föräldrarna och nog är föräldrarna också väldigt ofta jättehjälplösa i situationen, det är svårt att bära en 14–15 åring till skolan och säga att nu far du iväg hemifrån helt enkelt.”* För skolan kan det vara svårt att nå dessa elever när de är hemma, vilket gör att kommunikationen främst sker med vårdnadshavarna. Skolpersonal står ofta rådlösa i hur de ska bemöta både eleven och vårdnadshavarna i denna svåra situation.

4.3.4. Olika tankegångar och definitioner som hinder

En framträdande utmaning i arbetet med problematisk skolfrånvaro är problematiken kring de olika tankegångar som finns i skolvärlden. En av respondenterna lyfte fram att gemensamma tankegångar behövs kring vad problematisk skolfrånvaro är, vid vilket skede frånvaron blir problematisk och vad läraren borde göra. Denna problematik syns bland annat när

vårdnadshavarna döljer den problematiska frånvaron med giltiga orsaker, vilket gör att frånvaron snabbt kumuleras innan skolan har möjlighet att ingripa. Vårdnadshavarna kanske inte varje gång döljer frånvaron med flit, utan inte är medvetna om frånvarons betydelse. Därför behövs gemensamma tankegångar för att underlätta arbetet med utmaningen. En av respondenterna upplever att denna utmaning ytterligare försvåras i och med coronapandemin som bröt ut våren 2020 och fortfarande pågick vid intervjutillfället. Riktlinjen har varit att elever inte ska komma till skolan om de uppvisat förkylningssymptom, vilket har lett till att många elever stannat hemma med låg tröskel.

“... speciellt nu i och med corona, så är det här ju kommunikationen varit att barn ska verkligen inte komma sjuka [till skolan], så där tror jag att skolan i dessa dagar väntar ganska länge före man börjar kontakta familjen och säga att nu ser vi att ert barn har varit väldigt mycket borta på grund av just den här typens symptom...”

Från skolans sida upplever en av respondenterna att detta har lett till att skolan väntat med att kontakta vårdnadshavarna gällande frånvaron. En fråga respondenten funderar över är om skolan kan säga till en familj att deras barn har för mycket feber, om skolan ens ska ta upp frånvaron när det är fråga om sjukdom eller om skolan bara ska ha förståelse.

Angående de gemensamma tankegångarna lyfte respondenterna fram vissa dilemman. I skolorna används LAPE:s frånvarotrappa och skolorna har även gjort egna överenskommelser om arbetet med problematisk skolfrånvaro. En av respondenterna frågade sig om alla lärare följer överenskommelserna till punkt och pricka, ifall de alltid fyller i Wilma och om de verkligen kontaktar vårdnadshavarna genast vid första dagen av frånvaron.

4.3.5. Resursbrist som hinder

Respondenterna lyfte fram att resursbrist försvårar arbetet med problematisk skolfrånvaro. I skolan framträder resursbristen främst i fråga om tid. En av respondenterna diskuterade konflikten mellan förväntningarna att läraren genast ska kontakta hemmet när en elev inte dykt upp i skolan och att hitta tiden för att göra det. Risken finns att om läraren inte kontaktat vårdnadshavarna i tillräckligt god tid, kan det leda till att elevens frånvaro växer.

Majoriteten av respondenterna nämnde att det saknas uppsökande verksamhet, det vill säga att det inte finns någon specifik person som har arbetsuppgiften att hämta eleven hemifrån. Denna arbetsuppgift har i första hand förväntats utföras av socialservicen, men i och med de

bristande resurserna har socialservicen inte alltid haft möjlighet att göra detta. En av respondenterna upplevde att resursbristen leder till att det känns som att inget blir gjort och att ingen tar ansvar över den frånvarande eleven.

“Men i och med att ingenting blev gjort från socialens sida, eller det blev gjort en liten del som ändå i slutändan inte gav något resultat, det blev nästan motsatt resultat, så blev ju eleven mellan två stolar så då kände jag på något sätt att det här måste vi ta tag i. “

Dessutom betonar en av respondenterna att det finns brist på svenskspråkig personal inom socialservicen, vilket kan leda till en språkbarriär om eleven är enbart svenskspråkig. Att hämta en elev till skolan hör inte till lärarens arbetsuppgifter, men i vissa fall har skolorna fattat egna beslut, där de bestämt att någon i personalen får i uppgift att hämta elever hemifrån vid behov.

5. Diskussion

I detta kapitel diskuteras undersökningens metod med inriktning på metodens styrkor och svagheter. Vidare diskuteras resultatet i förhållande till tidigare teori och forskning. Därtill redogörs slutsatserna för undersökningen och avslutningsvis presenteras förslag på vidare forskning.

5.1. Metoddiskussion

I detta avsnitt diskuteras undersökningens styrkor och svagheter med avseende på undersökningens metod, analys och genomförande. I relation till avhandlingens syfte anses valet av metod adekvat. För att få en förståelse för hur undervisnings- och elevvårdspersonal upplever och arbetar med problematisk skolfrånvaro, ansågs det relevant att först samla in deskriptiv data om problematisk skolfrånvaro. Genom webbenkäten lyckades vi få tillräckligt mycket data för att en övergripande bild kunde bildas, även om samplet var litet. Enkätsvaren gav även en uppfattning om vilka arbetssätt skolorna använder, vilket användes som stöd i utformandet av intervjuguiden. Genom de semistrukturerade intervjuerna uppnåddes en djupare insikt om de konkreta arbetssätten och respondenternas upplevelser om arbetet med problematisk skolfrånvaro. Detta djup nåddes bland annat genom att följdfrågor ställdes, för att säkerställa uttömmande svar och att tolkningen av svaren var korrekta (*“Du nämnde..., vad gör man sen?”*; *“Är det alltså så att...?”*; *“För att klargöra...”*) (Hirsjärvi & Hurme, 2015). Vice versa möjliggjorde intervjutillfället att respondenterna kunde ställa tydliggörande frågor (*“Vilket menar du nu?”*; *“Alltså nu förstod jag inte riktigt...”*).

Innan webbenkäten skickades ut genomfördes en pilotundersökning, där tre lärare besvarade enkäten. På basen av de kommentarer pilotrespondenterna gav omarbetades enkäten, för att den skulle vara så tydlig som möjligt. Trots att en pilotundersökning hade gjorts, märktes vissa svagheter med enkäten. En av svagheter var att en respondent gett ett ofullständigt svar som inte gick att klargöra, då respondenten inte kunde kontaktas (Hirsjärvi & Hurme, 2015). Ytterligare en nackdel med undersökningens enkät var att när respondenterna ombads uppge kvantitativa mått efterfrågades endast uppskattningar. Vid frågor med färdiga svarsalternativ var intervallerna relativt stora (vid ingripande av frånvaro var intervallerna mellan 19 och 29 timmar, vid framgångs procenten var intervallerna 19–20 %). De stora svarsintervallerna och

uppskattningarna valdes för att motivera flera respondenter att besvara enkäten och underlätta besvarandet av enkäten. Dock bidrog uppskattningarna och de stora svarsintervallerna till en vaghet i resultaten. Med facit i hand, skulle enkäten ha omarbetats så att istället för uppskattningar och svarsalternativ med stora intervaller skulle exakta siffror efterfrågats. Exakta siffror skulle ha gett en tydligare överblick av situationen med problematisk skolfrånvaro i kommunen undersökningen utfördes i. Därtill skulle exakta siffror eventuellt möjliggjort utförandet av statistiska analyser, trots det småskaliga samplet.

Inför intervjun utfördes inga pilotundersökningar, vilket kan ha påverkat resultatet och därmed kan ses som en brist i undersökningen. Däremot utfördes en grundlig transkribering genast efter att intervjuerna genomförts, vilket stärker undersökningens tillförlitlighet (Hirsjärvi & Hurme, 2015). Vidare utfördes analysen av innehållet i de öppna enkätfrågorna och intervjusvaren systematiskt och således inkluderades endast det relevanta för undersökningen. Det relevanta som inkluderades i undersökningen bestyrktes av användningen av citat, som i sin tur höjer undersökningens tillförlitlighet (Hirsjärvi & Hurme, 2015).

Undersökningens största svaghet är det ringa antalet respondenter. 64 % av målgruppen besvarade inte enkäten och endast två respondenter kunde tänka sig att ställa upp på intervju. Datasamlingen för enkäten pågick under två tidsperioder. Under datasamlingen hade endast fem respondenter besvarat enkäten. Under den andra tidsperioden meddelade tre skolor att de inte kommer att delta i undersökningen. I och med att så få respondenter besvarat enkäten under en relativt lång tidsperiod (totalt 18 arbetsdagar) och att tre skolor tackat nej till deltagandet i undersökningen såg vi inte nytta med att ytterligare förlänga svarstiden. För att det skulle varit gynnsamt att förlänga svarstiden en andra gång, borde fler kommuner alternativt finnska skolor inkluderats i undersökningen. Denna utökning skulle ha brutit mot det forskningstillstånd som beviljats för undersökningen. Således fattades beslutet att gå vidare med det ringa samplet.

När undersökningen genomfördes hade coronapandemin pågått nästan ett helt år i Finland. Under undersökningstiden ökade de bekräftade coronafallen drastiskt (THL, u.å.). I och med coronapandemin har skolpersonalens arbetsmängd ökat och pandemin har haft en negativ inverkan på deras välbefinnande i arbetet (Ahtiainen m.fl., 2020; Eronen, 2020; Harjumaa, 2020). Denna tid av ovisshet och trötthet kan ha haft en inverkan på undervisnings- och elevvårdspersonals ork och motivation att delta i undersökningen. Vi kan endast spekulera, men ser det sannolikt att denna exceptionella tid medför många undersökningar som riktar sig till undervisnings- och elevvårdspersonal som påverkat intresset hos dem att besvara enkäter

och undersökningar. En nackdel med enkäter är att det är en vanlig datainsamlingsmetod, vilket gör att människor är trötta på att besvara den oändliga mängd enkäter som skickas ut (Hirsjärvi & Hurme, 2015). Om ovanstående spekulation stämmer kan vi se och rentav förstå att undervisnings- och elevvårdspersonal låter bli att besvara ytterligare en enkät.

Trots det ringa samplet gav undersökningen en uppfattning av hur situationen med arbetet med problematisk skolfrånvaro ser ut idag beträffande förekomst, frånvarans längd, åtgärder och arbetssätt samt undervisnings- och elevvårdspersonals upplevelser i kommunen undersökningen utfördes i. Undersökningens forskningsfrågor har således besvarats. Värt att notera är dock att i och med att bortfallet var så stort kan resultaten inte generaliseras.

5.2. Resultatdiskussion

I detta avsnitt diskuteras resultaten i denna undersökning i relation till tidigare teori och forskning. Kapitlet tar avstamp i avhandlingens syfte och belyser de mest framträdande fynden i undersökningen. Syftet med denna avhandling är att undersöka hur undervisnings- och elevvårdspersonal upplever och arbetar med problematisk skolfrånvaro.

5.2.1. Antalet elever med problematisk skolfrånvaro

Enligt respondenternas svar räknades ut att ca 2 % av eleverna i skolorna som deltog i undersökningen har en skolfrånvaro som är problematisk. I utländsk forskning framkommer olika siffror angående förekomsten av problematisk skolfrånvaro. Kearney (2007) uppskattar att 5–28 % av barn i skolåldern påverkas av ångestbaserad skolfrånvaro. Detta procenttal bekräftas även av Pina m.fl. (2009). Pellegrini (2007) menar att 1–5 % av alla elever är så kallade *school non-attenders*, det vill säga elever som är frånvarande. Förekomsten av problematisk skolfrånvaro som framkom i denna undersökning stämmer således inte överens med utländska siffror. Määttä m.fl. (2020) uppskattar att det finns åtminstone 4 000 elever med problematisk skolfrånvaro i årskurserna 7–9 i Finland, vilket motsvarar 2–3 % av eleverna. Dessa siffror överensstämmer med det resultat som framkom i denna undersökning. Den procent som framkom i denna undersökning ger endast en fingervisning om läget i Finland, men eftersom tidigare finländsk forskning visar på samma resultat kan undersökningens resultat ändå anses trovärdigt. Skillnaden mellan utländska resultat och finländska resultat kan förklaras med att det finns ett mönster mellan hög läskunnighet och låg skolfrånvaro. I PISA

2018 framkom att länder med en högre läskunnighet också hade en lägre skolfrånvaro (OECD, 2019a). Vidare framkom i PISA 2018 att i genomsnitt hade 21 % av eleverna varit frånvarande en dag under de senaste två veckorna, medan motsvarande procenttal för finländska elever var 13 % (OECD, 2019b). Detta fynd kan förklara skillnaderna mellan antalet frånvarande elever i finländsk och utländsk forskning om problematisk skolfrånvaro. Dock kan den låga finländska procenten också förklaras av att det finns ett mörkertal. Som tidigare nämnts saknas en allmängiltig definition för problematisk skolfrånvaro, vilket kan bidra till svårigheter i att klassificera när skolfrånvaron är problematisk. Detta kan i sin tur bidra till att all frånvaro som är problematisk inte rapporteras, vilket gör att alla elever med problematisk skolfrånvaro inte syns i statistiken.

Samtliga respondenter ansåg att antalet elever med problematisk skolfrånvaro hade ökat under 2010-talet. Respondenternas upplevelser stöds av forskning. Määttä m.fl. (2020) vittnar om att majoriteten av skolpersonal upplever att problematisk skolfrånvaro har ökat de senaste åren. Gladh och Sjödin (2012) lyfte fram att antalet elever som är frånvarande hade fram till 2012 ökat och författarna menade att trenden inte ser ut att avta. Majoriteten av respondenterna upplevde även att antalet elever med problematisk skolfrånvaro hade ökat under coronapandemin. I en rapport av Ahtiainen m.fl. (2020) uppgav 8 % av lärare som deltog i studien att de inte fått tag på enstaka elever under tiden skolorna var stängda våren 2020 på grund av pandemin. Av lärarna rapporterade 63 % att de tidvis inte fick tag på enstaka elever och 3 % rapporterade att de tidvis inte fick tag på flera elever (Ahtiainen m.fl., 2020). Rapporten beskriver läget under våren 2020, under tidsperioden då skolorna hade distansundervisning. Coronapandemin pågår ännu våren 2021 när denna undersökning utförs. Mycket forskning pågår ännu våren 2021, bland annat Ahtiainen m.fl. samlar in data om coronapandemins inverkan på läsåret 2020–2021. Det finns inga publicerade siffror på hur coronapandemin har påverkat antalet elever med problematisk skolfrånvaro, men skolpsykologer i Sverige upplever att antalet elever med problematisk skolfrånvaro ökat (Jernberg, 2021). Denna exceptionella tid har pågått ungefär ett år i Finland, vilket är en relativt kort tid ur ett forskningsperspektiv, men en lång tid för skolelever. Detta ytterst ovanliga år ser ut att påverka skolelever på många olika plan, dessutom vet ingen ännu när denna tidsperiod kommer att upphöra. Således kan vi anta att coronapandemin och dess restriktioner kan ha en stor inverkan på elevers psykiska hälsa och socio-emotionella färdigheter, vars efterdyningar vi kommer att se ännu i många år framöver. En stor del av elever med hög skolfrånvaro har någon form av beteendestörning och

psykisk ohälsa, såsom ångest och depression (Maynard m.fl., 2015). Om våra antaganden stämmer kommer elever med problematisk skolfrånvaro att vara flera till antalet i framtiden.

Respondenterna ombads även uppge hur väl de lyckats få tillbaka elever med problematisk skolfrånvaro till undervisningen. Svaren varierade mellan 41 % och 100 % med flest respondenter som lyckats få tillbaka 81–100 % av eleverna. Det som dock förblir oklart enligt denna undersökning är vad som hänt med eleverna som skolorna inte fått tillbaka till undervisningen. I och med att vi i Finland har läroplikt, så ser vi tre möjliga scenarier med avseende på dessa elever: den problematiska skolfrånvaron pågick ännu vid datainsamlingen och skolorna arbetade vid den tidpunkten med att få tillbaka dessa elever, eleverna har bytt skola eller stadie och är således inte längre på respondentens ansvar eller så har eleverna övergått till hemundervisning.

5.2.2. Tidpunkt för ingripande

Respondenterna ombads uppge vid hur många frånvarotimmar skolorna ingriper samt uppskatta längden på frånvaron i genomsnitt (Tabell 1). I de givna svaren kan ett möjligt mönster mellan tiden för ingripandet och frånvarons längd ses. Tre skolor i undersökningen uppgav att de ingriper vid 51–75 frånvarotimmar, varav en skolas uppskattade frånvarolängd var i genomsnitt 6–12 månader och två av skolornas uppskattade frånvarolängd var i genomsnitt mer än 24 månader. De två skolor som uppgav att de ingriper vid 1–20 frånvarotimmar respektive 21–50 frånvarotimmar hade en frånvarolängd på 1–2 månader respektive 2–4 månader. Enligt dessa resultat innebär ett tidigare ingripande en kortare frånvarolängd, vilket understöds av Kearney och Graczyk (2014) och Wimmer (2008) som understryker vikten av ett tidigt ingripande.

Majoriteten av respondenterna nämnde att ett tidigt ingripande är vitalt för att lyckas få tillbaka elever med problematisk skolfrånvaro till undervisningen. Flera forskare understryker att nyckeln till att lyckas återfå elever till undervisningen är ett tidigt agerande, i och med att problematiken förvärras ju längre den fortskrider och det blir allt svårare att få tillbaka eleven till undervisningen desto längre eleven är frånvarande (Kearney & Graczyk, 2014; Maynard m.fl., 2015; Nuttall & Woods, 2013). I ljuset av dessa forskningsfynd är det motstridigt och rentav oroväckande att majoriteten av skolorna i denna undersökning säger sig vara medvetna om vikten av det tidiga ingripandet men ändå ingriper så pass sent.

En av respondenterna upplevde att det är lättare att få tillbaka yngre elever till undervisningen, i och med att eleverna har svårare att vägra och att vårdnadshavarna har en större möjlighet att påverka då eleverna är yngre. Vidare upplevde respondenten att det är svårare att få tillbaka äldre elever till undervisningen, eftersom vårdnadshavarna är medellösa till hur de ska motivera sin ungdom att gå till skolan. Den här upplevelsen bekräftas av Gladh och Sjödin (2012), som menar att ju äldre eleven med problematisk skolfrånvaro är desto svårare är det att få tillbaka eleven och risken för att eleven avbryter sin skolgång är större ju äldre eleven är. Dessa fynd tyder på att skolorna bör vara uppmärksamma på tecken på problematisk skolfrånvaro redan hos elever i yngre årskurser.

5.2.3. De vaga riktlinjerna

Samtliga skolor i undersökningen har en handlingsplan och när respondenterna ombads beskriva handlingsplanen nämnde samtliga att de använder sig av LAPE:s frånvarotrappa. Ett intressant fynd är att majoriteten av respondenterna uppgett att skolorna ingriper i elevers frånvaro vid 51–75 frånvarotimmar, vilket inte stämmer överens med frånvarotrappans riktlinjer för ingripande. Enligt LAPE:s frånvarotrappa ska elev, vårdnadshavare samt mångprofessionell expertgrupp sammankallas till möte vid 30 frånvarotimmar (Söderek, 2018). Detta innebär att trots att skolorna säger sig följa frånvarotrappans riktlinjer, så följs dessa inte till punkt och pricka. En av respondenterna i intervjun diskuterade detta dilemma och ifrågasatte ifall skolpersonal verkligen följer överenskommelserna gällande bokföring av frånvaro och ingripande samvetsgrant. I Määttä m.fl:s (2020) forskning framkommer det att skolpersonal önskar klara instruktioner för hur man ska gå tillväga med avseende på tidigt ingripande, tydliga tillvägagångssätt, modeller och arbetsverktyg som alla i skolpersonalen förbinder sig till att följa. En respondent i denna undersökning lyfte även fram hur coronapandemin försvårat bedömningen av när frånvaron blir problematisk. Denna utsaga bekräftar behovet av tydliga gemensamma riktlinjer också kring definitionen av problematisk skolfrånvaro. I och med coronapandemin framkommer det hur vag frånvarotrappan och riktlinjer för arbete med problematisk skolfrånvaro överlag är.

En av respondenterna i undersökningen lyfte fram att arbetet med problematisk skolfrånvaro underlättats i och med att medvetenheten inom kollegiet är större än tidigare. Respondenten hävdade att frånvarotrappan har bidragit till den ökade medvetenheten. Det som vi dock finner intressant är de facto att majoriteten av skolorna i undersökningen inte följer LAPE:s frånvarotrappa till punkt och pricka, utan ingriper vid ett relativt sent skede. Det sena

ingripandet motstrider även tidigare forskning som lyfter fram att tidigt ingripande är av vikt för att få tillbaka eleven med problematisk skolfrånvaro till undervisningen. När ingripandet från skolorna sker så sent, är då kunskapen tillräckligt stor om ämnet?

Varför skolorna inte följer frånvarotrappan till punkt och pricka kan vi endast spekulera i, men vi ifrågasätter om frånvarotrappan är för vag i sina riktlinjer för ingripandet vid problematisk skolfrånvaro. Därtill kan avsaknaden av gemensamma definitioner för problematisk skolfrånvaro bidra till att oron kring elevers frånvaro väcks för sent. Som tidigare nämnts råder det tidsbrist i skolorna, vilket möjligtvis kan leda till att lärarna inte alltid hinner kontrollera frånvaron regelbundet och frånvaron kumuleras. Tillika frågar vi oss om lärare helt enkelt är rädda för att överreagera och därför drar sig för att ingripa i ett tidigt skede. Tydliga riktlinjer medför att läraren inte behöver ta ställning till om det är nödvändigt att ingripa eller inte, utan kan förlita sig på och hänvisa till de gemensamma överenskommelserna i kommunen.

I intervjun nämner båda respondenterna att ingripandet i problematisk skolfrånvaro varierar från fall till fall. Vidare nämner de att skolan bör utreda de bakomliggande faktorerna till frånvaron, för att anpassa arbetsätten och åtgärderna enligt de bakomliggande faktorerna. Detta arbetssätt stämmer även överens med forskningsfynd. Finning m.fl. (2017) lyfter fram den problematiska skolfrånvarons komplexitet och att det enda dessa frånvarande elever har gemensamt sinsemellan är att de är frånvarande. Forskare understryker vikten av att reda ut de bakomliggande orsakerna för att kunna individanpassa arbetsätten och åtgärderna (Finning m.fl., 2017; Fremont, 2003; Kearney, 2008a; Nuttall & Woods, 2013). Således gör skolorna, enligt forskning, rätt i att alltid se till de individuella orsakerna till den problematiska skolfrånvaron. Dock är arbetssättet "från fall till fall" inte alltid det lämpligaste, speciellt i fråga om tidpunkten för ingripandet. En av respondenterna i intervjun vittnar om att det finns en stor skillnad i när lärarna reagerar på en frånvaro som möjligtvis är problematisk. Risken med arbetssättet "fall till fall" är att det blir godtyckligt och att arbetssättet lämnar utrymme för en subjektiv uppfattning om när det anses optimalt att ingripa, vilket kan leda till att ingripandet sker för sent. Det ska inte få finnas utrymme för egna tolkningar, utan hellre ser vi att skolorna ska ingripa en frånvarotimme för tidigt, än att vänta och se.

5.2.4. Samarbete

I undersökningen framkom det att samtliga skolor kontaktar flera yrkesverksamma när det finns misstankar om att en elev har en frånvaro som är problematisk. Detta innebär att ingen i

personalen arbetar ensam med denna problematik utan arbetet görs i samråd med andra. När arbetet med utmaningen väl har påbörjats arbetar ingen ensam, men tills dess ligger ett stort ansvar på klasslärare och klassföreståndare. Respondenterna i intervjuerna upplevde att ett gott samarbete med vårdnadshavare, antimobbningsteam och elevvårdspersonal som ett bra arbetsverktyg. Vidare nämnde respondenterna att beslut om när skolan ska ingripa i ett fall av problematisk skolfrånvaro görs i samråd med flera professionella, till exempel inom elevvårdsgruppen. Att ha en god kommunikation till vårdnadshavare, mångprofessionella arbetsgrupper och ett gott samarbete med alla involverade parter har i tidigare forskning även bevisats vara en vital del för att få elever med problematisk skolfrånvaro tillbaka till undervisningen (Finning m.fl., 2017; Kearney, 2008a; Kearney & Graczyk, 2014; Wimmer, 2008). Vidare nämnde respondenterna att de involverade parterna bör vara flexibla och beredda att ändra arbetssätt och åtgärder enligt elevens behov, vilket Nuttall och Woods (2013) bekräftar.

En av respondenterna lyfte fram utmaningen med att bemöta elever med stor ångest och vårdnadshavare med stor oro. Respondenten upplever att hans kunskaper inte räcker till, men att respondenten fått handledning i detta av skolpsykologen. Denna känsla av otillräcklig kunskap delas av skolpersonalen i Määttä m.fl:s (2020) undersökning, som efterlyste mera utbildning. Gren-Landell m.fl. (2015) lyfter fram att även om det inte hör till lärarens uppgift att fungera som det primära stödet för vårdnadshavare, så bör läraren ändå kunna bemöta vårdnadshavarna i deras oro. Två av respondenterna nämnde i enkäten att ett problematiskt samarbete med familjen är utmanande. Ingul m.fl. (2019) lyfter fram att det alltid finns en bakomliggande orsak till varför vårdnadshavarna försvårar samarbetet och rekommenderar att lärare ska försöka förstå vad de bakomliggande orsakerna är, för att bättre kunna bemöta dessa vårdnadshavare. Med avstamp i undersökningen kan vi konstatera att genom handledning inom det mångprofessionella samarbetet stöds inte bara eleven och vårdnadshavarna, utan även de involverade yrkesverksamma.

5.2.5. Skolmiljö och uppföljning av frånvaro

I respondenternas svar underströks betydelsen av en trygg och välkomnande skolmiljö. Även Kearney och Graczyk (2014) och Wimmer (2008) betonar vikten av ett bra skolklimat. Vidare använder sig respondenterna i undersökningen av belöningssystem, där eleven får en större belöning vid ett visst antal närvarotimmar eller -dagar, vilket även stöds av Wimmer (2008). En av respondenterna i undersökningen lyfter fram att en person från skolpersonalen kan möta

eleven vid skolgården, för att minska elevens press att komma till skolan. Finning m.fl. (2017) lyfter fram att ett varmt välkomnande till skolan, till exempel genom att möta eleven, kan sänka tröskeln för eleven att ta sig till skolan. I undersökningen framkom arbetet med att skapa en trygg och välkomnande skolmiljö som ett arbetssätt för att få tillbaka eleven till undervisningen. Om ett aktivt arbete för en trygg skolmiljö, där varje elev känner sig välkommen, påbörjas först i det skedet då en elev blir frånvarande, så är skolorna för sent ute. Kunde ett aktivt och kontinuerligt arbete för en trygg skolmiljö förebygga problematisk skolfrånvaro?

Samtliga respondenter underströk vikten av uppföljning av frånvaro, för att upptäcka fall av problematisk skolfrånvaro. En av respondenterna nämnde att det är viktigt att vara uppmärksam på all frånvaro, där även förseningar inbegrips. Läraren bör vara observant på möjliga mönster då det kan vara fråga om en viss lektion, tidpunkt eller vissa dagar en elev är frånvarande. Respondenterna lyfte fram plattformen Wilma som ett tacksamt arbetsredskap, där lärare har möjlighet att få en tydlig sammanställning över elevers frånvarotimmar och förseningar, vilket underlättar upptäckandet av mönster i frånvaron. Forskare lyfter fram att en förebyggande åtgärd för problematisk skolfrånvaro kan vara att utbilda skolpersonal i att identifiera tecken på en påbörjande problematisk skolfrånvaro, där även mönster i frånvaron inkluderas (Gren-Landell m.fl., 2015; Ingul m.fl., 2019; Kearney & Graczyk, 2014; Pellegrini, 2007; Wimmer, 2008). Genom att skolorna skulle ha tydliga och konkreta riktlinjer, så skulle skolpersonal vara medvetna om vad de ska vara uppmärksamma på när de följer upp elevernas frånvaro. Således ser vi en möjlighet i att varningsklockor skulle ringa i ett tidigare skede vilket i sin tur skulle leda till att skolorna skulle ingripa i frånvaron tidigare.

5.2.6. Resursbrist

En utmaning flera av respondenterna påpekade är resursbristen som råder. Resursbristen syns i skolan, där den främst tar sig i uttryck genom kombinationen av de förväntningar som ställs på lärare och tidsbristen samt i avsaknaden av en uppsökande verksamhet. En av respondenterna lyfter fram att läraren genast borde ringa till vårdnadshavarna när en elev är frånvarande, trots att frånvarons orsak anmälts. Detta för att visa att skolan bryr sig om eleven och lägger märke till att eleven är borta vilket, enligt respondenten, kan minska elevens frånvaro. Dock lyfter samma respondent fram utmaningen med att när ska läraren faktiskt ha tid att kontakta vårdnadshavarna. Detta framkommer även i Finning m.fl:s (2017) forskning, där skolpersonal vittnar om att arbetet med problematisk skolfrånvaro är resurskrävande på flera plan, speciellt i fråga om tid, ansträngning och pengar. Määttä m.fl. (2020) lyfter fram att

skolpersonal önskar mer personal till skolorna och mera utbildning angående utmaningen, för att möjliggöra stöd och undervisning i smågrupp. Vidare nämnde respondenterna resursbristen hos barnskyddet och socialservicen, där även brist på svenskspråkig personal lyftes fram som en utmaning. En av respondenterna önskade att ett mångprofessionellt möte mellan skolan, socialservicen och barnskyddet skulle arrangeras för att lägga upp gemensamma riktlinjer för arbetet med problematisk skolfrånvaro. Denna resursbrist och avsaknad av ett välfungerande samarbete framkom även i Määttä m.fl:s (2020) forskning, där lärare önskade bland annat bättre resurser hos barnskyddet, stödpersoner för elever med problematisk skolfrånvaro och ett bättre samarbete med psykiatriska instanser. Även Finning m.fl. (2017) lyfter fram skolpersonals upplevelse av att de bristande resurserna hos utomstående aktörer, såsom socialservicen, är ett utmärkande problem. Resursbristen hos barnskyddet är knappast en överraskning för någon och resursbristen har inte underlättats under coronapandemin. I en artikel för Svenska Yle skriver Fredriksson (21 april 2021) att vårdnadshavares ork har försämrats och elevers skolgångsproblematik har ökat under coronapandemin, vilket har ökat behovet av barnskyddets tjänster. Visserligen är det förståeligt att skolpersonal önskar bättre resurser hos barnskyddet och socialservicen, men faktum är att skolor i sig inte kan påverka resursproblematiken, utan fördelningen av resurser ligger på beslutsfattarnas bord. Istället för att vänta på att resursbristen hos barnskyddet blir löst, kunde skolorna se över sin roll i arbetet med problematisk skolfrånvaro. En av respondenterna i intervjun exemplifierar hur de i respondentens skola tagit utmaning i sina egna händer och omfördelat resurserna, för att undvika att elever med problematisk skolfrånvaro ska falla mellan två stolar på grund av den rådande resursbristen.

5.3. Slutsats och pedagogiska implikationer

Resultaten i denna undersökning tyder på att det finns en bra grund gällande arbetet med problematisk skolfrånvaro att utgå från. Dock finns det behov för utveckling, specifikt i fråga om riktlinjer, i kommunen denna undersökning utförts i. När utvecklingsarbetet gällande arbetet med problematisk skolfrånvaro sker hoppas vi att de fynd som gjorts i denna undersökning tas i beaktande.

En av de slutsatser som kunde dras enligt denna undersökning är att det finns ett mönster mellan tidpunkten för ingripande och frånvarolängden: ju senare ingripande, desto längre frånvaro. Vidare kunde det konstateras att det finns en motstridighet mellan att respondenterna

säger sig följa kommunens givna riktlinjer i fråga om ingripande, men följer dem inte till punkt och pricka. Varför riktlinjerna inte följs noggrant framkom inte i denna undersökning, men fynden tyder på att riktlinjerna inte är tillräckligt tydliga. Således föreslår vi att det i kommunen görs upp tydligare riktlinjer och att det inom skolorna skulle utarbetas detaljerade handlingsplaner.

I undersökningen framkom att mångprofessionellt samarbete stöder inte bara elev och vårdnadshavare, utan även andra involverade parter i form av bland annat handledning. Därför är det av stor vikt att skolorna arbetar för ett fungerande samarbete både inom skolan och med utomstående parter. Således föreslår vi att de utomstående instanserna involveras när riktlinjer och handlingsplaner utarbetas.

Avslutningsvis kan konstateras att resursbristen både i och utanför skolan försvårar arbetet med problematisk skolfrånvaro. Ingul m.fl. (2019) synliggör användningen av ett närvaroteam. Ett närvaroteam kunde underlätta arbetet med problematisk skolfrånvaro, trots den rådande resursbristen (Ingul m.fl., 2019). Vidare kunde ett närvaroteam i skolan komplettera kommunens vaga riktlinjer gällande arbete med problematisk skolfrånvaro. Genom att ha ett närvaroteam, som ansvarar för arbetet med problematisk skolfrånvaro, kunde de enskilda skolorna göra upp egna planer för ingripande och åtgärder. Ytterligare kunde närvaroteamet ansvara för att se över frånvaron i skolan regelbundet och därmed minimera risken för att elever med problematisk skolfrånvaro faller mellan två stolar.

5.4. Förslag på vidare forskning

I detta avsnitt ges förslag på vidare forskning med avstamp i tidigare teorier och forskning samt avhandlingens resultat. Till följd av att resultatet i denna undersökning inte kan generaliseras kan det finns orsak till att kartlägga arbetssätt och åtgärder samt undervisnings- och elevvårdspersonals upplevelser kring arbetet med problematisk skolfrånvaro i en större utsträckning. I och med att forskningen kring problematisk skolfrånvaro i Finland ännu är i startgroparna, så finns det relativt lite forskning om ämnet i detta skede. En kartläggning av problematisk skolfrånvaro har gjorts i årskurserna 7–9, men en motsvarande kartläggning eller uppskattning saknas i de lägre årskurserna. Således finns det anledning till att undersöka hur utbredd denna utmaning är i hela grundskolan.

Det som inte framkom i undersökningen är vad som hänt med de elever som inte återvänt till undervisningen, således kan vi endast spekulera vad som hänt med dessa elever. Vi kom fram till tre möjliga slutsatser: antingen pågår arbetet med att få tillbaka dessa elever fortfarande, eleverna har bytt skola eller stadiet eller så har eleverna övergått till hemundervisning. I fall där eleven har bytt stadiet eller skola kunde det finnas skäl att undersöka hur elevens problematiska skolfrånvaro påverkats av skolbytet eller stadietövergången samt hur kommunikationen fungerat och ser ut mellan undervisningspersonal mellan de olika skolorna och stadierna. Angående elever som övergått till hemundervisning är det motiverat att undersöka hur de klarat av hemundervisningen. Forskning har visat att det finns en korrelation mellan social ångest och problematisk skolfrånvaro samt en korrelation mellan social ångest och svaga sociala färdigheter (Gonzálvez m.fl., 2019; Jones & Suveg, 2015; Nuttall & Woods, 2013). I och med att de elever med problematisk skolfrånvaro som antingen övergått till hemundervisning eller haft en lång frånvaro gått miste om den sociala träning som skolmiljön bidrar med kan det finnas orsak att undersöka hur dessa elever klarar sig i samhället i vuxen ålder.

Dock tar arbetet inte slut när eleverna kommit tillbaka till undervisningen. Således finns det motiv till att undersöka hur skolorna arbetar för att elever med problematisk skolfrånvaro inte ska få återfall. Därtill kan det finnas skäl till att undersöka hur väl elever som haft problematisk skolfrånvaro klarar av den fortsatta skolgången, vilket kunde göras genom en longitudinell studie med fokus på uppföljning.

Källor

- Ahtiainen, R., Asikainen, M., Heikonen, L., Heinonen, N., Hotulainen, R., Lindfors, P., Lindgren, E., Lintuvuori, M., Oinas, S., Rimpelä, A. & Vainikainen, M-P. (2020) *Koulunkäynti, opetus ja hyvinvointi koulu yhteisössä koronaepidemian aikana: Ensitulokset*. Helsingin yliopisto & Tampereen yliopisto.
https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/141903720/Raportti_ensituloksista_eloku_2020.pdf
- Brouwer-Borghuis, M. L., Heyne, D., Sauter, F. M. & Scholte, R. H. J. (2019). The Link: An Alternative Educational Program in the Netherlands to Reengage School-Refusing Adolescents with Schooling. *Cognitive and Behavioral Practice*, 26(1), 75–91.
<https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2018.08.001>
- Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and conducting mixed methods research*. SAGE.
- Dalen, M. (2015). *Intervju som metod* (2 uppl.). Gleerups.
- Ejlertsson, G. & Axelsson, J. (2005). *Enkäten i praktiken: En handbok i enkätmetodik*. Studentlitteratur.
- Ek, H. & Eriksson, R. (2013). Psychological Factors Behind Truancy, School Phobia, and School Refusal: A Literature Study. *Child & Family Behavior Therapy*, 35(3), 228–248. <https://doi.org/10.1080/07317107.2013.818899>
- Elliot, J. & Place, M. (2017) Practitioner Review: School refusal: developments in conceptualisation and treatment since 2000. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 60(1), 4–15. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12848>
- Eronen, M. (12 december 2020). *Opetusalan henkilöstö on työuupumuksen partaalla*.
<https://www.oaj.fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/2020/opetusalan-henkilosto-on-tyouupumuksen-partaalla/>
- Finning, K., Harvey, K., Moore, D., Ford, T., Davis, B. & Waite, P. (2017). Secondary school educational practitioners' experiences of school attendance problems and interventions to address them: a qualitative study. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 23(2), 213–225. <https://doi.org/10.1080/13632752.2017.1414442>
- Folkhälsan. (2014). *Handlingsplan vid skolfrånvaro – så här gör du. Metoder för att stärka skolnärvaro*.
https://www.folkhalsan.fi/globalassets/unga/professionella/skolfranvaro/fh_skolfranvaro_handlingsplan.pdf

- Fredriksson, A-L. (21 april 2021). *THL och Barnskyddet: Behovet av barnskyddets tjänster har ökat under coronapandemin*. <https://svenska.yle.fi/artikel/2021/04/21/thl-och-barnskyddet-behovet-av-barnskyddets-tjanster-har-okat-under>
- Fremont, W. P. (2003). School Refusal in Children and Adolescents. *American Family Physician* 68 (8) s. 1555–1561.
- Gladh, M. & Sjödin, K. (2012). Nyckeln ut – hur vi bättre kan samverka kring hemmasittare. *Psykisk hälsa, 1*, 61–63.
- Gonzálvez, C., Díaz-Herrero, A., Sanmartín, R., Vicent, M., Pérez-Sánchez, A. M. & García-Fernández, J. M. (2019). Identifying Risk Profiles of School Refusal Behavior: Differences in Social Anxiety and Family Functioning Among Spanish Adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(3731). doi:10.3390/ijerph16193731
- Gren-Landell, M., C. E. Allvin, M. Bradley, M. Andersson, and G. Andersson. (2015). Teachers' Views on Risk Factors for Problematic School Absenteeism in Swedish Primary School Students. *Educational Psychology in Practice*, 31 (4), 412–423. <https://doi.org/10.1080/02667363.2015.1086726>
- Harjumaa, M. (7 augusti 2020). *Tutkimus: Koronakevät kuormitti opettajia ja oppilaita - puolet yläkoululaista koki oppineensa vähemmän kuin normaalisti*. <https://yle.fi/uutiset/3-11483375>
- Heyne, D., Gren-Landell, M., Melvin, G. & Gentle-Genitty, C. (2019). Differentiation Between School Attendance Problems: Why and How? *Cognitive and Behavioral Practice*, 26(1), 8–34. <https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2018.03.006>
- Heyne, D., Strömbeck, J., Alanko, K., Bergström, M. & Ulriksen, R. (2020). A Scoping Review of Constructs Measured Following Intervention for School Refusal: Are We Measuring Up? *Frontiers in Psychology*, 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01744>
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2015). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus.
- Ingul, J. M., T. Havik, and D. Heyne. (2019). Emerging School Refusal: A School-Based Framework for Identifying Early Signs and Risk Factors. *Cognitive and Behavioral Practice*, 26(1): 46–62. <https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2018.03.005>
- International Network for School Attendance, INSA. (u.å.). *Finland*. <https://www.insa.network/finland>
- Jernberg, M. (5 februari 2021). Oroande ökning av problematisk skolfrånvaro. *Psykologtidningen*. <https://psykologtidningen.se/2021/02/05/oroande-okning-av-problematisk-skolfranvaro/>

- Jones, A. M. & Suveg, C. (2015). Flying Under the Radar: School Reluctance in Anxious Youth. *School Mental Health*, 7, 212–223. <https://doi.org/10.1007/s12310-015-9148-x>
- Karlberg, M. & Persson, S. (2017). Problematisk skolfrånvaro - en forskningsöversikt. *Tidskriften Elevhälsa*, 4. <https://www.tidskriftenelevhalsa.se/4-2017/problematisk-skolfranvaro-en-forskningsoversikt>
- Kearney, C.A. (2003). Bridging the Gap Among Professionals Who Address Youths With School Absenteeism: Overview and Suggestions for Consensus. *Professional Psychology: Research and Practice*, 34, 57–65. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.34.1.57>
- Kearney, C. A. (2007). Forms and functions of school refusal behavior in youth: An empirical analysis of absenteeism severity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48, 53–61. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2006.01634.x>
- Kearney, C.A. (2008a). An Interdisciplinary Model of School Absenteeism in Youth to Inform Professional Practice and Public Policy. *Educ Psychol Rev*, 20, 257–282. <https://doi-org.ezproxy.vasa.abo.fi/10.1007/s10648-008-9078-3>
- Kearney, C. A. (2008b). *Helping School Refusing Children and Their Parents: A Guide for School-Based Professionals*. Oxford University Press.
- Kearney, C. A. (2008c). School Absenteeism and School Refusal Behavior in Youth: A Contemporary Review. *Clinical Psychology Review*, 28(3), 451–471. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2007.07.012>
- Kearney, C. A. & Graczyk, P. (2014). A Response to Intervention Model to Promote School Attendance and Decrease School Absenteeism. *Child & Youth Care Forum*, 43, 1–25. <https://link-springer-com.ezproxy.vasa.abo.fi/article/10.1007/s10566-013-9222-1>
- Kearney, C. A., Pursell, C. & Alvarez, K. (2001). Treatment of School Refusal Behavior in Children With Mixed Functional Profiles. *Cognitive and Behavioral Practice* (8), s. 3–11. [https://doi.org/10.1016/S1077-7229\(01\)80037-7](https://doi.org/10.1016/S1077-7229(01)80037-7)
- Koulupoissaolo. (2021). *Forskningsprojekt om skolfrånvaro*. <https://koulupoissaolo.fi/sv/startsidea/>
- Kuula, A. (2006). *Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino.
- Maeda, N., Hatada, S., Sonoda, J. & Takayama, I. (2012). School-Based Intensive Exposure Therapy for School Refusal Behavior. *Clinical Case Studies*, 11(4), 299–311. <https://doi.org/10.1177/1534650112457456>
- Maeda, N. & Heyne, D. (2019). Rapid Return for School Refusal: A School-Based Approach Applied With Japanese Adolescents. *Frontiers in Psychology*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02862>

- Maynard, B. R., Heyne, D., Esposito Brendel, K., Bulanda, J. J., Thompson, A. M. & Pigott, T. D. (2015). Treatment for School Refusal Among Children and Adolescents: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Research on Social Work Practice*, 28(1), 56–67. <https://doi.org/10.1177/1049731515598619>
- Melvin, G. A. & Gordon, M. S. (2019). Antidepressant Medication: Is It a Viable and Valuable Adjunct to Cognitive-Behavioral Therapy for School Refusal? *Cognitive and Behavioral Practice*, 26(1), 107–118. <https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2018.07.005>
- Määttä, S., Pelkonen, J., Lehtisare, S. & Määttä, M. (2020). *Kouluakäymättömyys Suomessa: Vaativan erityisen tuen VIP-verkoston tilannekartoitus*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kouluakaymattomyys_suomessa_0.pdf
- Nuttall, C. & Woods, K. (2013). Effective intervention for school refusal behaviour. *Educational Psychology in Practice*, 29(4), 347–366, <https://doi.org/10.1080/02667363.2013.846848>
- OECD. (2019a). *PISA 2018 Results. Combined Executive Summaries. Volume I, II & III*. https://www.oecd.org/pisa/Combined_Executive_Summaries_PISA_2018.pdf
- OECD. (2019b). *Programme for International Student Assessment (PISA). Results from PISA 2018. Finland*. https://www.oecd.org/pisa/publications/PISA2018_CN_FIN.pdf
- Pellegrini, D. W. (2007). School Non-attendance; Definitions, meaning, responses, interventions. *Educational Psychology in Practice* 23(1), 63–77. <https://doi.org/10.1080/02667360601154691>
- Pina, A. A., Zerr, A. A., Gonzales, N. A. & Ortiz, C. D. (2009). Psychosocial Interventions for School Refusal Behavior in Children and Adolescents. *Society for Research in Child Development*, 3(1), 11–20. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2008.00070.x>
- Söderek, C. (22 november 2018). *Poissaolojen seuranta ja niihin puuttuminen. Uppföljning av och ingripande i frånvaro* [PowerPoint-presentation]. PKS LAPE. <https://vip-verkosto.fi/wp-content/uploads/2018/11/Poissaolojen-seuranta-ja-niihin-puuttuminen.pdf>
- THL. (u.å.). *Konstaterade coronavirusfall (COVID-19) i Finland*. <https://experience.arcgis.com/experience/2b4648368532409788966d21e9c1e840>
- Tonge, B. & Silverman, W. (2019). Reflections on the Field of School Attendance Problems: For the Times They Are a-Changing? *Cognitive and Behavioral Practice*, 26(1), 119–126. <https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2018.12.004>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. Tammi.

Wimmer, M. (2008). Why Kids Refuse to Go to School... And What Schools Can Do About It. *Education Digest: Essential Readings Condensed for Quick Review*, 74(3), 32–37

Åkerholm, A-C. (24 maj 2020). *När skolångesten tar över*.
<https://svenska.yle.fi/artikel/2020/05/24/nar-skolangesten-tar-over>

Bilagor

Bilaga 1: E-post 1

Ämne: Delta i undersökning om problematisk skolfrånvaro

Hej!

Vi heter Ida-Sofie Asplund och Linnéa Törnqvist, och studerar specialpedagogik vid Åbo Akademi. Vi skriver som bäst vår pro gradu-avhandling, i vilken vi undersöker problematisk skolfrånvaro. Syftet med avhandlingen är att undersöka vilka strategier svenskspråkiga grundskolor i en stad i huvudstadsregionen använder för att elever med problematisk skolfrånvaro ska återvända till undervisningen. Avhandlingen består av en tvådelad studie, där första fasen utgörs av en enkät som består av både öppna och slutna frågor. Enkäten riktar sig till en ansvarsperson eller någon som i er skola arbetat kring problematisk skolfrånvaro. Således har inte respondentens yrkestitel någon skillnad. Om mottagaren av detta e-post inte är den mest lämpliga respondenten för denna studie, ber vi mottagaren vänligen vidarebefordra detta e-post till personen som kunde besvara enkäten. Det räcker med att endast en person från er skola besvarar enkäten. Enkäten tar ca 30 minuter att fylla i, och vi önskar ert svar senast den 19.02.2021.

Som en bifogad fil hittar ni vårt följebrev, med närmare information om avhandlingen och undersökningen.

För att delta i enkäten, vänligen följ länken:

<https://survey.abo.fi/lomakkeet/xxxxx/lomake.html>

Om ni har frågor om avhandlingen, svarar vi gärna på dem. Kontakta oss via e-post på adresserna ltornqvi@abo.fi eller iasplund@abo.fi .

Med vänliga hälsningar,
Linnéa Törnqvist & Ida-Sofie Asplund

Bilaga 2: E-post 2

Hej!

Vi vill påminna er om att delta i vår undersökning om problematisk skolfrånvaro. Svarstiden är fram till denna veckas fredag (19.2.2021). Information om undersökningen hittar ni i e-målet nedan. Om ni har frågor gällande undersökningen eller vill se vårt forskningslov, tveka inte att ta kontakt.

För att delta i enkäten, vänligen följ länken:
<https://survey.abo.fi/lomakkeet/xxxxx/lomake.html>

Tack på förhand för era svar!

Med vänliga hälsningar,

Linnéa Törnqvist och Ida-Sofie Asplund

ltornqvi@abo.fi / iasplund@abo.fi

Bilaga 3: E-post 3

Hej!

I och med att vi inte har fått tillräckligt med enkätsvar för att kunna analysera resultaten för vår pro gradu-avhandling, så har vi öppnat enkäten igen och förlängt svarstiden till **fredagen den 5 mars**. Varje svar har en stor betydelse för undersökningen och vi är ytterst tacksamma för vartenda svar. Enkäten kan besvaras även om skolan inte har haft elever med problematisk skolfrånvaro.

För att delta i enkäten, vänligen följ länken:
<https://survey.abo.fi/lomakkeet/xxxxx/lomake.html>

OM enkäten inte får flera svar kommer vi att genomföra undersökningen genom intervjuer. Om du kan tänka dig att ställa upp på en kort intervju, vänligen svara direkt på detta e-mail så kontaktar vi dig efter den 5.3.2021.

Information om enkäten hittar ni nedan i e-målet. Tveka inte att ta kontakt om ni har frågor gällande undersökningen eller forskningstillståndet.

Tusen tack på förhand!
mvh,
Linnéa Törnqvist och Ida-Sofie Asplund
ltornqvi@abo.fi / iasplund@abo.fi

Bilaga 4: E-post 4

Hej!

Vi vill påminna er om att ni ännu har tid på er tills imorgon att delta i undersökningen om problematisk skolfrånvaro. Undersökningen görs för vår pro gradu-avhandling, som undersöker vilka strategier skolor använder för att få tillbaka elever med problematisk skolfrånvaro till undervisningen. Vidare undersöker vi yrkesverksammas upplevelser av arbetet med problematisk skolfrånvaro. För mera information om undersökningen se de tidigare mejlen samt det bifogade följebrevet.

För att delta i enkäten, följ länken: <https://survey.abo.fi/lomakkeet/xxxxx/lomake.html>

Om du hellre deltar i en intervju än svarar på enkäten, vänligen svara på detta e-mail så är vi i kontakt med dig efter den 5.3.

Varje svar som vi får hjälper oss vidare i våra studier, så vi är ytterst tacksamma om ni tar er tid att besvara enkäten.

Mvh,

Linnéa Törnqvist & Ida-Sofie Asplund
ltornqvi@abo.fi/ iasplund@abo.fi

Bilaga 5: Följebrev

Hej!

Vi heter Ida-Sofie Asplund och Linnéa Törnqvist, och studerar specialpedagogik vid Åbo Akademi. Vi skriver som bäst vår pro gradu-avhandling, i vilken vi undersöker problematisk skolfrånvaro. Syftet med avhandlingen är att undersöka vilka strategier svenskspråkiga grundskolor använder för att elever med problematisk skolfrånvaro ska återvända till undervisningen. Avhandlingen består av en tvådelad studie, där första fasen utgörs av en enkät som består av både öppna och slutna frågor. Enkäten riktar sig till en ansvarsperson eller någon som i er skola arbetat kring problematisk skolfrånvaro. Således har inte respondentens yrkestitel någon skillnad. Om mottagaren av detta e-post inte är den mest lämpliga respondenten för denna studie, ber vi mottagaren vänligen vidarebefordra detta e-post till personen som kunde besvara enkäten. Det räcker med att endast en person från er skola besvarar enkäten.

Problematisks skolfrånvaro är en växande och komplex utmaning, som saknar en universell lösning. Vi vill undersöka hur skolor arbetar kring utmaningen, för att ta reda på vilka metoder som haft framgång. Vi är således inte intresserade av enskilda elevdata, utan av problematisk skolfrånvaro som fenomen i grundskolor.

I avhandlingen används begreppet problematisk skolfrånvaro, i och med att det kan ses som ett paraplybegrepp, som inbegriper flera kategorier av frånvaro såsom hemmasittare, skolvägrare och skolfobi. I undersökningen ligger fokus således på elever som är frånvarande med vårdnadshavares kännedom och som har en frånvaroproblematik där det vanligen finns en ångestrelaterad komponent. Detta innebär att de elever som skolkar utesluts från denna undersökning. Till skillnad från elever med problematisk skolfrånvaro saknar elever som skolkar överdriven ångest, vårdnadshavare är sällan medvetna om den olovliga frånvaron och dessa elever spenderar nödvändigtvis inte tiden de skolkar hemma.

Den andra fasen i studien kommer sannolikt att bestå av en intervju, som genomförs via videosamtal. Alla som svarar på enkäten ges möjlighet att lämna sina kontaktuppgifter ifall de kan tänka sig att ställa upp på intervju. Efter att vi analyserat enkätsvaren kommer några respondenter att väljas ut för intervju. Vi vill betona att det är frivilligt att delta i både enkät och intervju. Respondenten har möjlighet att hoppa över frågor samt avbryta enkät och intervju när som helst.

Namn och kontaktuppgifter som givits förstörs när enkätsvaren analyserats och intervjuobjekten valts och kontaktats. Era svar behandlas i undersökningen så att er identitet inte kan kopplas ihop med era angivna uppgifter och endast forskningsgruppen tar del av enkätsvaren. När undersökningen har avslutats kommer alla enkätsvaren att förstöras. Enkätsvaren kommer inte att användas i vidare forskning.

Enkäten tar ungefär 30 minuter att fylla i. För att underlätta ifyllandet av enkäten ber vi er att innan ni besvarar enkäten ta fram möjliga dokument gällande problematisk skolfrånvaro (t.ex. bokföring över frånvaro och handlingsplan). Vänligen besvara enkäten senast 19.02.2021.

Ifall ni vill ha närmare information angående studien, vänligen kontakta oss per e-post så svarar vi på eventuella frågor.

Vi uppskattar ert deltagande!

Med vänliga hälsningar,

Linnéa Törnqvist, ltornqvi@abo.fi
Ida-Sofie Asplund, iasplund@abo.fi

Bilaga 6: Webbenkät

Skolors arbete med problematisk skolfrånvaro.

Problematiskskolor är en växande och komplex utmaning, som saknar en universell lösning. Därför vill vi undersöka hur skolor arbetat kring utmaningen, för att ta reda på vilka metoder som haft framgång. Vi är således inte intresserade av enskilda elevdata, utan av problematisk skolfrånvaro som fenomen i grundskolor.

Tack för ditt deltagande!

Samtycke

Genom att fylla i denna enkät samtycker jag till att svaren jag angivit får användas i undersökningen.

Bakgrundsuppgifter

Dina svar behandlas i undersökningen så att din identitet inte kan kopplas ihop med dina angivna uppgifter och endast forskningsgruppen tar del av enkätsvaren.

1. Årskurser i skolan (t.ex. åk 1–6):

2. Respondentens arbetsuppgift:

- Rektor
 Speciallärare
 Klasslärare/Klassföreståndare
 Skolkurator
 Skolpsykolog
 Annat, vad?

3. Skolans elevantal:

Elever med problematisk skolfrånvaro

I undersökningen används begreppet problematisk skolfrånvaro och fokus ligger på elever som är frånvarande med vårdnadshavares kännedom och som har en frånvaroproblematik där det vanligen finns en ångestrelaterad komponent. Detta innebär att de elever som per definition skolkar utesluts från denna undersökning.

4. Vid hur många frånvarotimmar per elev (lovliga eller olovliga) ingriper skolan?

- 1–20h
 21–50h
 51–75h
 76–100h
 Över 100h
 Annat, vad?

5. Uppskatta hur många elever som haft problematisk skolfrånvaro i er skola under de senaste tre (3) åren:

6. Uppskatta hur länge den problematiska skolfrånvaron har pågått i genomsnitt för de elever som haft problematisk skolfrånvaro i er skola under de senaste tre (3) åren:

- 0–1 mån
- 1–2 mån
- 2–4 mån
- 4–6 mån
- 6–12 mån
- 12–24 mån
- mer än 24 mån

Skolans handlingsplan och åtgärder

7. Har ni i skolan en handlingsplan/modell för arbete kring problematisk skolfrånvaro?
- ja
 - nej
8. Om ja på fråga 7, beskriv huvudpunkterna i handlingsplanen
9. Om nej på fråga 7, redogör kort för hur ni går tillväga för att få tillbaka elever med problematisk skolfrånvaro till undervisningen
10. Vilka personer och/eller instanser kontaktas vid problematisk skolfrånvaro? (Flera alternativ kan väljas)
- Klassläraren/klassföreståndaren
 - Specialläraren
 - Rektorn
 - Skolkuratorn
 - Skolpsykologen
 - Skolhälsovårdaren
 - Skolläkaren
 - Elevens familj
 - Barnskyddet
 - Barn- eller ungdomspsykiatrin
 - Mångprofessionell nätverksgrupp bildas
 - Barnskyddsanmälan görs
 - Övrigt. Vad?

Övrigt, vad?: _____

11. Uppskatta hur många procent av de elever med problematisk skolfrånvaro ni i er skola har fått tillbaka till undervisningen under de senaste tre (3) åren.
- 0–20 %
 - 21–40 %
 - 41–60 %
 - 61–80 %
 - 81–100 %

Respondentens upplevelser kring problematisk skolfrånvaro.

12. Vilka strategier upplever du att har fungerat för att få tillbaka elever med problematisk skolfrånvaro till undervisningen?

13. Vad upplever du att har varit svårt i arbetet med problematisk skolfrånvaro?

14. Hur allvarlig upplever du utmaningen med problematisk skolfrånvaro är i din skola?

-] Inte alls ett problem
-] Inget allvarligt problem
-] Delvis ett problem
-] Ett allvarligt problem
-] Ett väldigt allvarligt problem

15. Upplever du att antalet elever med problematisk skolfrånvaro förändrats under de senaste tio (10) åren?

Om du arbetat en kortare tid än tio år, svara för den tid du arbetat.

-] Ja, antalet elever med problematisk skolfrånvaro har ökat
-] Ja, antalet elever med problematisk skolfrånvaro har minskat
-] Ej förändrat
-] Kan inte säga

16. Upplever du att corona-pandemin har haft en inverkan på antalet elever med problematisk skolfrånvaro?

-] Ja, antalet elever med problematisk skolfrånvaro har ökat
-] Ja, antalet elever med problematisk skolfrånvaro har minskat
-] Ej förändrat
-] Kan inte säga

Tack för ditt deltagande!

Efter att vi sammanställt svaren kommer vi att kontakta några skolor för intervju. Intervjun kommer att ske via videomöte. Om du kan tänka dig att ställa upp på intervju, vänligen fyll i dina kontaktuppgifter nedan. Dina svar i undersökningen kommer att behandlas så att din identitet inte kan kopplas ihop med dina angivna uppgifter och endast forskningsgruppen tar del av kontaktuppgifterna. Namn och kontaktuppgifter som givits förstörs när enkätsvaren analyserats och intervjuobjekten valts och kontaktats.

Kontaktuppgifter (namn och e-post):

Bilaga 7: Intervjufrågor

1. Vilka konkreta arbetssätt och åtgärder använder ni i er skola för få tillbaka elever med problematisk skolfrånvaro?

- Vem gör vad?

- Vilka åtgärder har fungerat?

- Vilka åtgärder har inte fungerat?/ Finns det åtgärder ni testat på som inte fungerat?

2. Vad upplever du att överlag fungerar bra i arbetet med problematisk skolfrånvaro?

3. Vad upplever du att överlag har varit utmanande i arbetet med problematisk skolfrånvaro?

(Är det fortfarande en utmaning?)